

UDVIKLING AF KOMPETENCER I EN BEHANDLINGSMÆSSIG SAMMENHÆNG – et oplæg

Charlotte Mathiassen

»... Development never takes place in a vacuum, it is always embedded in a particular environmental context ...«
(Bronfenbrenner, 1979, p. 27)

I denne artikel argumenteres for, at en mål-middel forskydning mellem behandling og selvstændig livsvirksomhed kan være et nødvendigt og faciliterende moment i personers udvikling af kompetencer i en behandlingsmæssig sammenhæng. Det vil sige, at behandlingen i en periode må være målet i sig selv. Dette er artiklens ene formål. Via den undersøgelse jeg lavede under udarbejdelsen af min specialeafhandling, vil jeg illustrere, hvordan nogle særdeles marginaliserede kvinder under og efter et behandlingsforløb kan siges at udvikle større eller mindre grad af kompetence i forhold til det liv, de ønsker at blive i stand til at leve. Det vil sige, hvordan disse kvinder i større eller mindre grad bliver istand til at realisere de mål, de sætter sig ved behandlingens begyndelse. Herunder hvordan det kan forstås, at nogle aldrig kommer igang med denne udviklingsproces. Det andet formål er således, at lade tre kvinder komme til orde og ad denne vej muliggøre en medleven i, hvordan de oplever dét at udvikle sig i en behandlingsmæssig sammenhæng. Denne vinkel vælges, fordi fortællingerne i sig selv viser kompetenceudvikling eller mangel på samme. Den overordnede pointe er, at det behandlingsprojekt, en person engagerer sig i, må være på linje med samme persons overordnede tilværelsesprojekt, hvis personens udvikling skal have mulighed for at foregå på en for personen hensigtsmæssig måde. Artiklen vil illustrere undersøgelsens pointer både i forhold til de konkrete udviklingsmæssige og kompetence-relaterede spørgsmål for det enkelte individ og i forhold til de kliniske og behandlingsmæssige aspekter og problemer.

INDLEDNING

I det følgende vil det blive eksemplificeret, hvordan menneskers udvikling i en behandlingsmæssig sammenhæng forløber mest optimalt, hvis det behandlingsmæssige projekt er underordnet de pågældende personers

overordnede tilværelsesprojekt. Der må med andre ord være en grad af overensstemmelse disse to dimensioner imellem, hvis der skal finde en personlig udvikling sted.

I Psyke og Logos (1996) præsenterer Lone og Benny Karpatschof en beretning om behandlingsformen 'regressiv omsorg', og de foretager en teoretisk analyse af både personlighedspsykologiske og udviklingspsykologiske fænomener. Centralt i artiklens kliniske analyse er borderline-diagnosen BPO (Borderline Personality Organisation), som den præsenteres hos Kernberg (1976).

Min undersøgelse er foretaget på baggrund af interviews med tre kvinder, der har boet på det samme familiebehandlingscenter, som er udgangspunkt for Lone og Benny Karpatschofs artikel.

Denne artikel foretager imidlertid et andet forståelsesmæssigt snit, end ovennævnte artikel gør, ind i nogle af de udviklingsprocesser, som kan studeres hos mennesker, der gennemgår en behandling på det nævnte center. Her tages ikke udgangspunkt i en diagnostisk kategorisering, men der præsenteres livsvirksomheds temaer, som de er formuleret af kvinderne. Samtidig er der naturligvis slægtskab de to tekster imellem, fordi den behandlingspraksis, der har været rammen om de kvinders liv, som jeg om lidt vil beskrive, er identisk med den praksis, Lone og Benny Karpatschof tager udgangspunkt i. Læseren kan derfor hente perspektiverende viden og indsigt ved at læse deres artikel.

Indledningsvist skal det understreges, at det tilgrundliggende projekt er et pilotprojekt, hvorfor de begreber jeg anvender og konklusioner jeg udvikler er på et afprøvende niveau. Det betyder ikke, at jeg mener at have set forkert ved nærmere eftertanke, men det betyder, at denne artikel bliver til på et tidspunkt, hvor jeg stadig er igang med at tænke over og udvikle tanker og begreber om menneskelig udvikling – her formuleret indenfor den af redaktionen (Psyke & Logos) udstukne overskrift »kompetenceudvikling i en behandlingsmæssig sammenhæng«.

Nogle teoretiske afklaringer

Leontjev (1983) definerer virksomhed: »Vi vil afgrænse de specifikke processer, som et levende væsen fuldbyrder, og i hvilken subjektets aktive forbindelse med virkeligheden ytres fra andre forløb og betegne dem som virksomhedsprocesser« (ibid., p. 106). For Leontjev er basis for menneskets personlighed dets samfundsmæssige relationer, der realiseres af en mangfoldighed af virksomheder. Denne bestemmelse betragtes i artiklen her som et nødvendigt alment udgangspunkt, der dog er for bredt som udgangspunkt for en analyse af menneskelig udvikling. Derfor vil analysekategorien i de tre cases yderligere være inspireret af Bertelsens (1994a+b) begreb om tilværelsesprojekter. Et tilværelsesprojekt er noget, personen har for med sin tilværelse, og det kan være såvel bevidste som

ubevidste planer (ibid., p. 164). I denne menneskeforståelse opereres med en intentionel rettedhed, hvor mennesket betragtes som aktør i sit liv. Ubevidst eller bevidst retter individet sin virksomhed mod oprettelse eller opretholdelse af en bestemt tilværelsesstil. Bertelsen definerer tilværelsesprojektet som: »Den personlige organisering af tilværelsen, som mennesket til enhver tid foretager sig, hvorved dets tilværelse her og nu får en bestemt udformning, som samtidig åbner for ubestemte men mulige udformninger af tilværelsen i fremtiden« (ibid., p. 12). Uddybende om tilværelsesprojekter siger Bertelsen: »Mennesker opretter og oprettholder det menneskelige i hinandens tilværelse derved, at deres tilværelsesprojekter i deres kerner har rettedheden mod rettedheden i hinandens tilværelsesprojekter – det er i denne indvendighed mennesker gensidigt og aktivt skabende menneskeliggør hinanden« (ibid., p. 5). Forbundet-heden er helt fundamental i det menneskelige liv og samliv, hvor subjektet retter sig mod andre mennesker og deres rettedhed; mod hvorfor de tænker, føler og handler, som de gør: »Det [er] ens egen rettedhed mod den andens rettedhed, der giver oplevelsesmæssig fylde til tilværelsesprojek-tet« (ibid., p.15).

For så vidt angår kliniske problemstillinger forstås de i nærværende tekst som mangelfuld eller konfliktfyldt udvikling af et tilværelsesprojekt eller som en kombination af mangelfuld og konfliktfyldt udvikling. I forsøget på at gribe genesen i disse problemstillinger på 'mikroplan' er der anvendt udviklingspsykologisk tænkning. Blandt andet inddrages tilknytningsteoretiske begreber og psykodynamisk inspireret tænkning. Det vil sige, at der anvendes teorier, som opererer med en anden forståelse af psyke og personlighed, end det almene niveau i artiklen gør. Der er imidlertid ikke tale om en simpel og ubegrundet valgprocedure overfor de nævnte teorier. Jeg betjener mig af en 'kritisk eklektisk' tilgang, idet den her præsenterede udviklingspsykologiske tænkning intenderes reformuleret under den almene ramme og de analytiske greb på 'makroplan'. Med Ainsworth: »All approaches reviewed here have a contribution to make to an integrated program of research and to the body of knowledge that would emerge therefrom. For such an interpretation to be maximally effective it is desirable that it be accompanied by some mutual accommodation and assimilation among the theoretical models themselves« (Ainsworth, 1969, p. 1019).

Dette projekt drejer sig i høj grad om kompetenceudvikling indenfor det personlighedspsykologiske felt. Med den ovenfor præsenterede buket af teoretiske perspektiver-almene og specifikke-forstås personlighed således: Der eksisterer et personniveau indeholdende en sammenhæng af intrapsykeiske relationer, som blandt andre faktorer i menneskers liv er med til at motivere, hæmme og fremme et individs handlemuligheder og udvikling heraf. Disse intrapsykeiske relationer er ikke et løserevet fænomen. De eksisterer både på baggrund af menneskets deltagelse i samfundslivet og medieret af en opvæsthistorie, der omfatter varierende er-

faringer med blandt andet omsorg og tilknytning.

Efter en kort præsentation af den anvendte empiriske metode, der følger denne rammesætning vil jeg beskrive de tre liv, som jeg har fulgt i de knap to år, som min undersøgelse varede.

Empirisk metode

Der er foretaget en longitudinel interviewundersøgelse af tre kvinders udviklingsforløb via kvalitative semistrukturerede interviews. Disse udmøntedes i tre case-beskrivelser (Yin, 1994; Fog, 1992). Undersøgelsesforløbet blev initialt delt op i tre faser

- En behandlingsfase
- En udslusningsfase
- En selvstændig hjemmelivsfase

Denne opdeling kunne dog kun delvist opretholdes både på grund af behandlingsforløbenes uregelmæssighed og på grund af behandlingens reelle varighed, der var anderledes, end jeg havde planlagt undersøgelsen efter.

Der skulle foretages ti interview med hver kvinde samt et opfølgende interview efter et halvt år. Denne procedure valgte jeg for at forøge min mulighed for at udtale mig gyldigt og pålideligt (Fog, 1995) om udviklingsspørgsmålet. Således antog jeg, at hyppig og regelmæssig kontakt ville forøge min mulighed for at følge de forskellige udviklingsprocesser ret nøjagtigt.

I den kvalitative undersøgelse er der hentet inspiration fra den fænomenologiske approach (jf. Kvale 1992, p. 26; Giorgi, 1985). Ydermere har jeg bestræbt mig på forholde mig empatisk og følge Fogs (1995) krav om eksplicitering og gennemsommelighed af forskersubjektet. Pointen var at undersøge menneskelige fænomener, som de leves og opleves. Herudfra søgtes præciseret, hvilke kompetencer de pågældende kvinder kan siges at udvikle – eller ikke udvikle – i relation til deres overordnede tilværelsesprojekt. Dvs. hvilke faktorer der har været hæmmende og fremmende herfor.

Antagelsen i de følgende casefremstillinger er således, at det er muligt at udsige noget alment om *kompetence udvikling i en behandlingsmæssig sammenhæng* på baggrund af de tre kvinders fortællinger, selvom de er præget af subjektivitet og potentielle faktuelle 'usandheder' (om end fænomenologisk gyldige). Fremstillingen i denne artikel vil følge kronologien i de oprindelige interviews og casehistorier (Mathiassen, 1997). Det vil sige, at der vi blive vendt tilbage til samme tema flere gange, hvilket vil illustrere udviklingsforløbet, som det ser ud på forskellige tidspunkter i de tre kvinders liv. Af pladshensyn er der naturligvis foretaget en grundig selektion.

TRE LIV – TRE UDVIKLINGSFORLØB

Belysningen af spørgsmålet om kompetenceudvikling i en behandlingsmæssig sammenhæng vil tage udgangspunkt i: Pias, Katjas og Violas liv. Når de tre liv er beskrevet og løbende kommenteret, vil der blive samlet op og konkluderet i relation til min hypotese om, at det er nødvendigt med en mål-middel forskydning mellem behandling som indskudt projekt og et overordnet tilværelsesprojekt, hvis disse meget marginaliserede kvinder skal hjælpes.

Jeg fandt tre forskellige udviklingsforløb: 1) Intermediær udvikling, 2) Udviklingsmæssig boomerang, 3) Udviklingen, der aldrig falder i hak. Disse forløb skal nu beskrives som tre forskellige liv, der indholder forskellige tilværelsesprojekter på forskellige tidspunkter og med kvinders variende bevidsthed herom.

En udvikling der aldrig falder i hak – et undgåelsesprojekt

Pia er i begyndelsen af tyverne og har som erklæret mål at komme til at leve et »ganske almindeligt liv«.

Delmålene er for Pia: a) at lære at tage vare på sine egne behov, b) at lære at tage imod omsorg fra andre, c) at modtage intellektuelle udfordringer.

Pia har en datter, Nina, på fem år. Pias tilværelse har været præget af omsorgssvigt (Brodén, 1989; Killén, 1991) fra forældrenes side, ligesom hun har været anbragt adskillige gange udenfor eget hjem. Pia er blevet smidt ud af skolen flere gange som følge af et massivt rusmiddelbrug med manglende koncentration om skolearbejdet og fravær til følge. Dette mønster fortsatte hele skolegangen:

Jeg lukkede op for nogle kanaler. Jeg indtog bare mængder uden at tænke over, hvad jeg indtog ... jeg sov, jeg kom kun i to timer ... jeg var ude at ryge i hvert frikvarter ... joints jeg havde med hjemmefra.

Pia mener selv, at disse problemer kan føres tilbage til de svigt, hun har oplevet fra sine forældres side. Pia har stadig misbrugsproblemer, da hun flytter ind på familiecentret, og hun kan ikke varetage omsorgen for Nina på en tilstrækkeligt god måde (Winnicott, 1971). Pia har endnu ikke fuldført sin folkeskolegang og oplever sig svigtet af alle myndigheder samt af de personer, der har forsøgt at støtte hende indtil opholdet på familiecentret. Socialforvaltning har, oplever Pia, presset hende til at flytte ind på familiecentret.

Pia fremstiller sig selv som intelligent og kvik, men hun betonede ligeledes, at institutionsopholdet skal hjælpe hende med at tage vare på sig selv:

Jeg er ikke så god til at tage vare på mig selv endnu. Jeg tror, jeg skal have det omvendt. Nu er det min tur til, at der er nogen der passer på mig. Jeg er ved at lære at tage imod. Først skal jeg have en periode, hvor nogle andre passer på mig. Jeg har altid skullet klare mig selv.

Pia fremhæver sin optagethed af intellektuelle udfordringer og fremstiller oplevelsen af at bo på stedet positivt:

Jeg kan godt lide at være her ... jeg elsker det sted her ... det her er mit første hjem i hele mit liv.

Pia begrundet sit udsagn med, at hun og hendes følelser bliver taget alvorligt. Med udgangspunkt i Pias beskrivelse af sig selv kan det alligevel vurderes, at hun er svær at hjælpe:

Jeg er skidegod til at skjule mig bag min facade ... der er ikke ret mange mennesker, med mindre de er meget dygtige, der kan finde ud af, hvor dårligt jeg egentlig har det.

Den indsats, som hjælper Pia bedst, er karakteriseret ved konkrete handleplaner og konkrete vurderinger:

Det får man virkelig meget ud af. Man får et kontant svar på, hvad man kunne have gjort bedre.

Pias besværligheder med at være mor for Nina kan forstås som resultat af Pias egne mangelfulde erfaringer med omsorg og tilknytning:

Jeg har ikke det samme forbillede som normale børn har. Jeg har måttet skabe mit eget idé grundlag om, hvad det er at være mor ... det er ikke noget generelt for mig. Overfor Nina handler jeg, sådan som jeg selv er blevet opdraget ... Jeg håber da virkelig ikke, jeg bliver som min egen mor.

Pia fremhæver ikke nogen særlig(e) person(er) fra familiecentret. Hendes ros af stedet er på et generelt niveau. Samtidig mener Pia ikke, at hun eller hendes forældre kan bebrejdes for de handlinger, de har foretaget eller for den mangel på omsorg, der har præget såvel hendes egen som Ninas opvækst. Ej heller vil Pia tale om ansvar herfor.

Skole og børnehjem

I skolen følte Pia sig også utilpas og dårligt behandlet:

Det kunne jeg ikke finde ud af at have lyst til ... i bund og grund interesserede jeg mig ikke for det ... de har nok ikke været dygtige nok ... sådan ser jeg på det.

Og da Pia blev anbragt udenfor hjemmet:

Psykologen fandt ud af, at der var nogle problemer med mig ... så skulle jeg lige pludselig ud at se et sted, hvor man kunne bo ... det fik jeg at vide og kom aldrig hjem igen. Så kom jeg på det børnehjem der ... jeg var enormt gal over, de havde ført mig bag lyset.

Det gode og det onde

Pia forekommer på den ene side at have indsigt i grunde til, at hun lever som hun gør, men hun forekommer på den anden side at være garderet mod at engagere sig i en forpligtende relation, ligesom hun ikke vil tage ansvar. Pia skildrer her som generelt i interviewene, at den omverden hun opfordres til at rette sig imod er onskabsfuld, uengageret i hende. Omverden opleves at svigte og forråde hende. Hun fremstiller sig selv som en art forfulgt uskyldighed. I glimt anes en ansvarlighed for egen andel i tingenes og livets tilstand, men det er ikke konsistent. Pia retter sig ikke intentionelt mod den hjælp hun tilbydes, ligesom hun ikke forekommer at engagere sig reel i sit barns eller sine egne behov.

Opsummering – det potentielle udviklingsrum forlades

Pia fremstiller med andre ord sig selv som en pige, der har haft et umådelig svært liv, og hvis overlevelsesstrategier er at rette sig krævende og bebrejdende mod sin omverden samtidig med, at hun garderer sig og gemmer sin smerte over at være blevet afvist. Af og til overmandes hun af raseri mod den ondsksfulde omverden, hvorefter hun flygter fra institutionen og fra sit ansvar som mor og medmenneske ind i sit misbrugsmiljø. Der etableres ikke nogen genuin tilknytning til institutionspersonalet (Ainsworth & Bowlby, 1989). Dette karakteriseres her som et *undgåelsesprojekt*.

På trods af Pias rosende ord overfor personalet, familiecentret, omsorgsmulighederne og oplevelsen af at blive 'set' emotionelt forlader Pia sit potentielle udviklingsrum. Undgåelsesstrategien vinder, og undgåelsesprojektet fuldføres. Jeg møder kun Pia to gange i alt, og ingen af de tre del-mål, Pia præsenterer for mig, synes opnået, og dermed opfyldes heller ikke hendes overordnede tilværelsesprojekt om at få et ganske almindeligt liv. Der forekommer at være et ikke-ekspliciteret tilværelsesprojekt om at tilhøre en anden gruppe og fortsætte en art undergrundstilværelse. Pia har på intet tidspunkt gjort behandlingen til mål i sig selv. Men derudover vurderes det ikke, at behandlingen har været et middel til realisering af det overordnede tilværelsesprojekt. Pia forekommer at have foretaget en pseudotilpasning, althens hun var mere engageret i sin oprindelige kammeratskabsgruppe og – kultur.

Fra Pias liv skal vi nu se på et andet liv nemlig Katjas. Jeg møder Katja med jævne mellemrum i hele undersøgelsesperioden.

En udviklingsmæssig boomerang – behandlingsmæssige tilkoblinger og stilstand

Katja er i begyndelsen af tyverne og har en datter, Tine, på 2 år og en søn, Per, på 3,5 år.

Katjas overordnede mål er at få en selvstændig¹ tilværelse med mand og børn, omend hun har valgt at være 'mor på deltid' (Karpatschof & Karpatschof, 1996) for både Tine og Per. Katja håber at finde en udvej for sit liv, der forekommer meget fastlåst, da jeg møder hende første gang. Katja er ikke istand til at leve selvstændigt og hun kan ikke varetage omsorgen for sine to børn. Katja har massive sociale og psykologiske vanskeligheder.

Delmålene er for Katja: a) at bearbejde sin egen barndom, b) at lære at forstå sine børns behov og signaler, c) at lære at stille krav, d) at lære, hvordan hun kan tackle konflikter, e) at lære at begå sig socialt fremfor at isolere sig, f) at lære at leve uden støtte, g) at få børnene hjem igen, h) at etablere et parforhold

Katjas personlige historie

Katjas barndom har været præget af psykisk og fysisk vold og misbrug – herunder incest. Katja har ved indflytningen på familiecentret ikke nogle erfaringer med at bo alene. Hun flyttede direkte fra sine forældres hjem ind i et voldelig ægteskab og fik inden sit tyvende år sit første barn. Katja har ved undersøgelsens begyndelse ingen kontakt med sin biologiske far. Derimod har hun en stedfar, som bor sammen med hendes biologiske mor. Stedfaderen har overtaget en faders plads i Katjas barndom.

Katja beskriver sin biologiske far: »Jeg har altid set ham som en satan der har stået over for mig«. Også den biologiske mor beskrives negativt. Således fortæller Katja om sin situation:

Jeg vil gerne kappe forbindelsen til min mor, men jeg har svært ved det, fordi mig og min stedfar har så godt et forhold sammen.

Barndommen beskriver Katja som præget af ensomhed, sparsomme tilknytningsmuligheder og mange svigt:

Jeg var virkelig glad for dyrene ... at være ude på marken ikke derhjemme og få skæld ud.

Katjas voksenliv har været præget af kaos:

Jeg tror nok, det har været en temmelig omflakkende tilværelse. Vi kunne ikke rigtig bestemme os for, hvor vi ville være.

Kontakten til omverden forestod Katjas tidligere mand. Hun flytter på krisecenter efter adskillige voldelige overfald fra mandens side, og her-

fra flytter Katja på familiecentret. Inden indflytningen er Katja skeptisk, men:

Så stod det mere, som det er dét, jeg vil. [Jeg flyttede ind] af egen fri vilje.

Psykologisk arv

Katja beskriver sin beslutning om, at Tine og Per skal bo i plejefamilie, og begrundes den som resultat af en social og psykologisk arv (Jonsson, 1969):

Ja, for jeg har da set tilbage og kan se, at jeg har været et helvedes til svin overfor dem ... jeg kunne se, at jeg fulgte meget min mors mønster, og det *ville* jeg bare, at de skulle have en anden barndom, end jeg havde fået.

Og Katja fastholder, at hun har en lang læreproces foran sig hvad angår at kunne være 'fuldtids mor' (Karpatschof & Karpatschof, 1996):

Jeg kan ikke finde ud af at se mine børns behov ... det kan jeg ikke i øjeblikket, og der går nogle år, inden jeg kan finde ud af det ... selv om jeg har ønsket, at mine børn skulle have en anden opvækst end jeg selv, så har det været utrolig svært, fordi jeg ikke har haft et eksempel at køre efter ... det er først efter, jeg er kommet i det her hus, jeg kan se, det kan være anderledes.

Facilitering af kompetencer via enkelte personer

I modsætning til Pia fremhæver Katja sin kontaktperson og sin terapeut som de *personer*, der har en stor betydning for den konkrete indlæring af de kompetencer, Katja gerne vil være i besiddelse af. Der forekommer ved undersøgelsens start at være etableret en fortrolighed og tryghed mellem Katja og hendes nærmeste behandlere, men ikke en tilknytning som beskrevet af Bowlby (1988) og Ainsworth (1991). Der forekommer at være ansatser til, at Katja kan gøre sig nye og kvalitativt anderledes erfaringer med omsorgspersoner end hidtil.

Anderledes formuleret viser Katja en *begyndende tilkobling* (Bowlby, 1988; Karpatschof, B., 1989) overfor den konkrete behandlingskontekst.

Tilkobling og social kompetence

Katjas kontaktperson, Liv, skildres initialt som havende afgørende betydning for Katjas udvikling af tillid til omverden og dermed for en begyndende kompetenceudvikling indenfor det sociale felt:

Liv står mere til de fortrolige ting ... hun er den person, der har fået nogle ting at vide, som jeg nærmest ikke deler med ret mange.

Liv støtter også Katja i daglige udfordringer – f.eks. tandlægebesøg:

Hun var med, og det var jeg utrolig glad for, og jeg skal igen her på fredag ... det varer lang tid, før jeg kan gå alene.

Liv varetager således en omsorgspræget funktion for Katja, ligesom Liv hjælper Katja med at fastholde realitetsplanet i hendes hidtidige erfaringer:

Hun [Liv] har mødt ham [Katjas tidligere mand] og siger også, at han er en hård karl at slås med.

I fravalget af sit fuldtidsmoderskab har Katja ligeledes lyttet til Liv og hentet støtte fra hende:

Sammen kom vi frem til, at Per skulle væk ... Liv kunne dog godt se det fra mit synspunkt, at det var min førstefødte ... men han er jo stadig min søn og jeg stadig hans mor.

Deltidsmoderkabet giver Katja nogen frihed til sit voksenliv:

Men jeg har også nogle planer om, hvad jeg gerne vil. Jeg vil gerne forbedre min skolegang. For jeg har ikke for gode karakterer.

Men omend Katja generelt lyder afklaret er det svært at aflevere sine børn, beretter hun:

(stille) ... det er svært, når man kommer ud i køkkenet, og så se ens unger løber og leger ovre på den anden side af hegnet² ... det ... det er sådan lidt svært. Så kommer savnet ... hvorfor er de ikke ved siden af mig?

Jeg fortolker Katjas samlede beretninger om sit moderskab som præget af såvel lettelse som af fiaskofølelser – oplevelsen af at være *fiaskomor* træder ofte frem. Denne fortolkning foretages, på baggrund af Katjas fortællinger, da hun har boet på familiecentret i et halvt år og afleveret begge sine børn. Hun har på dette tidspunkt ikke fortalt om nogen decideret fremadskridende udvikling for sig. Men hun beretter om ansatser til et mere engageret forhold til Liv, hvilket her er fortolket som en art forstadie til en højere grad af social kompetence, end Katja er i besiddelse af på daværende tidspunkt. Med Stern (1985) oplever Katja muligvis en højere grad af emotionel afstemning mellem sig og Liv, end hun har oplevet mellem sig og sine tidligere (ideelt set) nære omsorgspersoner. Spørgsmålet i Katjas liv er, hvorvidt hun kan anvende denne følelse og dermed påbegynde en ny og kvalitativt anderledes emotionel udvikling, end hidtil. Således at hun ikke oplever så megen forvirring og diffusitet i sine medmenneskelige relationer.

Det interpersonelle virvar

Målet om at etablere et fast parforhold har Katja stadig, men hun udskyder det fortsat, fordi hun oplever et behov for at gennemarbejde sine voldsomme oplevelser fra barndommen og fra sit hidtidige voksenliv.

Hvad angår indhøstningen af kvalitativt anderledes erfaringer med kontakt til sine medmennesker fremhæver Katja psykoterapien. Katja øver sig så at sige i at være sammen med et andet, fortroligt menneske, når hun er i psykoterapi. Hvad angår de specifikt psykoterapeutiske momenter, forekommer Katja endnu ikke allieret med terapeuten (Killingmo, 1988). Sagt på en forenklet måde 'ryster Katja smerten af sig':

Jeg kan sådan rimelig hurtigt skubbe det bagud ... Det gør jeg som regel altid lige den første tid efter terapi. Skubber det bagud. Så kommet det tilbage senere, og så bliver det gennemarbejdet bagefter.

Men psykoterapien faciliterer Katjas udvikling af tillid og potentielt hendes tilknytningsberedskab (Bowlby, 1951; 1988). Derfor forekommer Katja at være igang med en tilkobling (ibid.). Katja fremhæver, at det sociale samvær beboerne imellem er særdeles rart om aftenen, hvor behandlerne, som Katja også fortæller begejstret om, har fri:

Om aftenen er der en helt anden stemning i huset, den er ikke så tryk-kende, som den er om dagen. Fordi det er om dagen, alle skænderierne sker ... jeg tror fordi om dagen, der arbejder man så intenst, og så om aftenen så prøver man at lægge det på hylden. Det har jeg i alle tilfælde oplevet, at om aftenen så har vi det meget godt.

Men et selvstændigt liv uden behandlerindblanding, som tilsyneladende også indebærer et kontrol element for Katja, er hun fortsat ikke parat til:

Når jeg tænker på at skulle have min egen lejlighed, er det forbundet med megen angst for at skulle være alene ... som vi plejer at sige ... her lever vi jo i vores egen lille verden.

Opsummering

Katja fortæller indtil nu om, at hun er klar over, hvorfor hun er på familiecentret og om, hvad den behandling, hun deltager i, indebærer. Katja overvejer andre handlemuligheder i forhold til sit liv, end hun hidtil har anvendt, og hun kan siges at være igang med at udvikle en højere grad af kompetence i forhold til sine tilknytningsmuligheder (Ainsworth, 1991; Bowlby, 1988). Katja er muligvis i sin proksimale udviklingszone (Vygotsky, 1978) for udvikling af omsorgskompetence (Nygren, P. 1995) i forhold til sine børn. Denne udvikling faciliteres af, at Katja er igang med

at erfare en kvalitativt anderledes emotionel relateringsform end hidtil i sit liv, når hun er sammen med Liv. Liv udgør med andre ord en afgørende assistance i Katjas proksimale udviklingszone for udvikling af omsorgskompetence, ligesom psykoterapeuten kan siges at være assistance i Katjas proksimale udviklingszone for at oplevelsen af at være centrum for egne handlinger (Kohut, 1990).

Familiecentret som helhed kan forstås et *øvelsesrum* for Katja og dermed som facilitator for hendes intensiverede muligheder for at realisere nogle delmål i forhold til sine overordnede mål: At leve et selvstændigt liv uden behandlerindblanding og i en familie med mand og børn. Der er tilsyneladende en begyndende alliance med stedet som helhed og med enkelte behandlere i særdeleshed. Dette forstås her som glimtvis ansatser til en mere forpligtende relation mellem Katja og Liv – hvad der kunne kaldes en *præ-tilknytningsrelation*, fordi den endnu ikke er fuldt udviklet, men på den anden side kan den helle ikke betragtes som enten ambivalent eller usikker (Main & Solomon, 1990).

Samtidig præger oplevelsen af at være en *fiaskomor* og angsten for at blive ladet alene Katjas fortællinger. Katja er præget af en ontologisk usikkerhed. Fortællingerne er ofte inkonsistente og behandlingen kan ikke siges at være et mål i sig selv.

Social overeksponering

Ovenfor skildres en begejstring for samværet med de andre beboere, men den tydeligste figur er alligevel Katjas sociale afsondrethed:

Snakken står som en støjsender for mig ... jeg opholder mig meget på værelset. Sådan var det også derhjemme. Få folk så kan jeg sagtens.

Katja trækker sig tilbage, når kontakten til andre mennesker bliver for krævende. Omend det i denne behandlingsfase for Katja hænger sammen med adskillelsesarbejdet fra børnene, fastholder hun nødvendigheden af at afskærme sig (Brodén, 1989):

Denne følelse har eksisteret evig og altid. Hvis der er for mange og der bliver snakket for meget omkring mig, så står det hele bare som en stor tåge for mig. Jeg kan ikke finde rundt i det.

Katja oplever her en art *social overeksponering*, og der forekommer en negativ dialektik:

Påtvungen socialitet → afskærmethed ↔ afsondrethed

Katja synes ikke at rette sig asocialt mod sin omverden og sine medmennesker. Men hun er uforstående overfor mange sociale konventioner, hvilket også observeres i den almindelig færden med hende i miljøet.

Impulsstyring og reflekteret afmagt

Et delmål var for Katja at kunne stille krav. I sine fortællinger til mig beskriver Katja en mængde raseri anfald i forlængelse af sine forsøg på at stille krav til medbeboere og til Per og Tine. Katja fortæller, at hun i disse situationer har brug for støtte fra sine behandlere. Hun forekommer at være uden indflydelse på sine følelser og forvaltningen heraf. Samtidig ønsker hun at kunne have magt og kontrol, hvilket kan perspektiveres af hendes beretning om sit arbejde med hestene:

Det er mere med at tumle hestene og finde ud af, jamen det er altså mig, der har kommandoen over dem.

Min fortolkning er, at det ikke blot er hestene, der skal tumles. Det er selve livet. Og Katja har fortrængt smerte, sorg og afmagt, som hun anvender en mængde *psykisk energi* på at distancere sig fra. Hun neutraliserer igennem sine fornuftige fortællinger om adskillelsen fra børnene sin smerte, afmagt og sorg; og skyldfølelse.

Dramatisering

En nødvendig metarefleksion, som Katja ikke har udtrykt, men som anses for afgørende i analysen af de udførte interview, angår, hvad der kan formuleres som Katjas 'sans for drama'.

Jeg har i interviewene og den senere analyse heraf til tider været i tvivl om, hvorvidt Katja fortalte om sine oplevelser eller fantaserede. Begge dele er gyldige for Katja, i det øjeblik hun fortæller, men i ambitionen om at forstå, hvorfor Katja har de vanskeligheder, der indtil nu er skildret i sociale relationer og i sin udvikling af kompetencer i sit liv i det hele taget, er det nødvendigt at inkoopere denne observation. Hvis min antagelse om, at Katja til tider beretter mere om fri fantasi end om et erindret livsløb, ja så kan det være medvirkende til Katjas sociale afsondrethed og den negative dialektik, som skildredes ovenfor, fordi medbeboere og andre mennesker kan opleve sig snydt af Katja. Når denne dimension kobles med Katjas beretninger om sine raserianfald tydeliggøres det hæmmende element i forhold til hendes socialitet.

Udslusning

Katja indleder et kæreste forhold (med Knud) og påbegynder en udslusning fra institutionen:

Ja, altså jeg vil da nok sige, jeg har fået lidt mere grobund ... nu vil jeg utrolig gerne ud og have min egen lejlighed ... det har jeg sådan set været lidt bange for før ... at stå i min egen lejlighed, men nu hvor jeg har Knud i ryggen ..., jamen jeg ved, han dukker op her i byen næsten hver weekend.

Nu, hvor Katjas børn er væk, kan berettigelse af hendes ophold på et familiecenter diskuteres. Det dominerende tema i Katjas fortællinger bliver – måske blandt andet derfor – »det almindelige liv med mand og børn uden det offentliges indblanding«. Fra at have haft opholdet på familiecentret som (potentielt) tilværelsesprojekt er Katja nu optaget af at realisere sit overordnede tilværelsesprojekt »et ganske almindeligt liv med mand og børn«.

Håbet og ønsket om:

At være sammen med børnene igen ... og have en fast partner ... stable et ordentligt familieliv på benene ... Det er i hvert fald mit højeste ønske.

Fordi:

Jeg tror jeg er træt af, at der bor så mange mennesker omkring mig ... nu har jeg boet her i ti måneder og tre måneder på krisecenter først, så ... at skulle bo så mange mennesker sammen ... det er ved at puuh ... jeg er ved at brække mig over ikke at have et ordentligt sted at udfolde mig.

Men samtidig fortæller Katja, at der er en god steming i huset, og der er kommet nye beboere, i hvis selskab hun befinder sig godt.

Relationen til Knud er kortvarig og drømmen om en ganske almindelig familie må vige for et uoverskueligt liv i en lejlighed, hvor alting flyder, og det kommunale beskæftigelsesprojekt overstiger, hvad Katja kan magte. Tiltagende isolation, svigtede samværsaftaler med børnene og økonomisk kaos er nogle konsekvenser af den præmature hjemflytning. Knud var en urealistisk redningsplanke i en fastlåst situation. Katja handlede på baggrund af et illusorisk ønske om, hvad der skulle kunne lade sig realisere.

Det bliver tiltagende tydeligt, hvordan Katja bevæger sig mellem illusion og virkelighed, hvilket er fundamentalt hæmmende for realiseringen af hendes overordnede mål og tilværelsesprojekt »en ganske almindelig familie« og dermed for hendes udvikling af de kompetencer, hun initialt stillede op som sine udviklingsmål.

Både Ainsworth og Bowlby (fx 1988) anvender begrebet »tryk base« om de nære omsorgspersoners rolle og position for det lille barn, der skal udvikle sig til en kompetent verdensborger. Det lille barn skal have nogle sikre arbejdsmodeller for den omsorg og nærhed, som dets omsorgspersoner kan tilbyde. Hvis der er tale om en tryk tilknytning, vil det lille barn bevæge sig ud fra den trygge base 'i sikker forvisning om' og vende tilbage til 'den sikre havn' for at tanke op – emotionelt set. I min hypotese om, at familiecentret og den enkelte behandler er potentielt led i Katjas proksimale udviklingszone for udvikling af de kompetencer, hun gerne

vil udvikle og om, at Katja er igang med en præ-tilknytning til Liv, ligesom, at Katja kan anvende stedet som netop denne trygge base og sikre havn. Ovenstående udvikling tyder ikke på, at det er tilfældet. Katja flytter fra institutionen i stedet for at anvende de potentielle omsorgsmuligheder.

Undgåelsesstrategi

Killén (1991) anvender begrebet overlevelsesstrategi om det omsorgssvigtedes barns forsøg på at cope med sine vanskelige livsvilkår. Jeg forstår Katjas handlinger som overlevelsesstrategier, men de er destruktive for hendes videre udvikling, og der er en negativ cirkel igang således, at det, der engang var nødvendige overlevelsesstrategier, nu er forståelige men hæmmende strategier for realiseringen af Katjas overordnede tilværelsesprojekt. I forlængelse min fortolkning: At Katjas deltidsmoderkab resulterede i, at hun oplever sig som en fiaskomor, vil jeg betegne hjemflytningen som en *undgåelsesstrategi* overfor den fortsatte konfrontation med sin fiasko som mor:

Det er underligt, jeg føler mig nogen gange sådan sat lidt til side ... det er lidt underligt at stå tilside sat [ved besøg på børnehjemmet].

Generelt handler Katja mindre impulsivt end hidtil, og hun reflekterer over sin afmagt, men på det konkrete livs-kompetence-plan er det ikke godt nok.

På et intellektuelt plan udtrykker Katja viden om genesen i de personlighedspsykologiske problemer, der blandt andet udmøntes i hendes mistroiske og garderede relationsform, der til tider er præget af dramatiseringer. Hun tilegner sig en tiltagende kognitiv indsigt. Men den emotive side forekommer mangelfuldt udviklet.

Tilknytninger i voksenlivet?

Karpatschof & Karpatschof (1996) beskriver, hvordan et vigtigt faciliterende moment i den aktuelle behandling kan være en omsorgsperson, der indgår i en tæt omsorgspræget relation til den aktuelle beboer. Til tider kan dette udmønte sig i et regressivt omsorgsarbejde (ibid.). Dette forekommer ikke i denne case. Katjas oplevelse af Liv er på nogle tidspunkter således:

Jamen jeg følte, hun gik ind og tog min mors rolle, altså med at skælde ud hele tiden ... det var mere den måde hun fik sagt, jamen du skal se dem [børnene] ... det var sådan mere tonen, undertonen i ... øøøhhh den skideballe, jeg fik, der lå som ... der kunne jeg høre min mors stemme.

Men samtidig er Liv:

Den peron, der har gået ind og givet mig utrolig meget selvtild tilbage.

I øvrigt fortæller Katja, at Liv har forsøgt at fraråde den aktuelle hjemflytning, men det ville Katja under ingen omstændigheder lytte til. Hun ville lykkes.

Det er ligeledes tydeligt, at Katja har brug for at få lov til at prøve forskellige handlemuligheder overfor sine børn af, uden hun oplever tvang. En pædagog siger:

Du *skal* ikke ændre ... prøv at gøre sådan og sådan ... ikke noget med du *skal*. At hun sætter spørgsmålet mere op til mig selv, at hvad vil du ... det har været lækkert.

Psykoteringen fremhæves fortsat:

Jeg tror, det er terapeutens – mit og terapeutens arbejde, der har gjort det ... det er de timer i terapi, der har lagt en ny grobund.

Ambivalens eller selvstændighedstrang

Min fortolkning af Katjas forskelligartede reaktioner overfor henholdsvis Liv, pædagogen og psykoterapeuten er, at Liv har en dobbeltrolle, hvilket ikke er tilfældet for pædagogen og psykoterapeuten. Liv skal således både kontrollere og støtte Katja i det daglige, hvorimod psykoterapeuten har en specifikt terapeutisk opgave og pædagogen en støttende rolle i forhold til moderskabet. Derudover kan det tænkes, at Katja overfører sine aggressive følelser overfor sin biologiske mor til Liv alene af den grund, at Katja reagerer på Livs rolle som opdrager og den styrende attitude, fremfor på indholdet i det Liv siger. Der er elementer af oprør og selvstændighedstrang som ved et pubertetsbarn, når Katja fortæller om Liv. Det er ikke tilfældet i fortællingerne om psykoterapeuten og pædagogen. Liv repræsenterer som dokumenteret også en tillidsfyldt position for Katja. Og Katja anvender betegnelsen 'mor' om Liv, uden det afføder aggression, så det er kun i bestemte situationer, at Katja reagerer aggressivt overfor Liv. Min konklusion er derfor, at Katja reagerer på en for hende negativ kontrol, og at hun er præget af sin i barndommen udviklede ambivalens overfor omsorgspersoner (Ainsworth, 1991).

Denne ambivalens er reel i forholdet til Liv; Katjas egen skildring heraf lyder:

Fordi jeg har simpelthen sagt til hende [Liv], at det vil jeg prøve at klare *alene* selv, se, hvor meget jeg kan køre selv ... også hvor hun sagde 'jamen det kan du ikke', så sagde jeg 'jamen jeg vil godt prøve selv, for lige pludselig så er du der sgu ikke mere ... selv om vi har det halve år endnu, så ... så kan det køre godt det halve år, hvor du er der, men så lige pludselig bum, så er du der ikke mere ... så skal jeg altså stå på egne ben' ... og det måtte hun jo så gi' mig ret i, at lige pludselig så var hun der der altså ikke mere, og så var det altså kravet, at jeg måtte stå på egen ben ...

og så ville jeg hellere træne det nu, hvor jeg ved, jeg kan gå tilbage til Liv.

En tydelig boomerang

Katja må give op efter to måneder i eget hjem, og hun flytter tilbage til familiecentret, som hun dog ofte forlader.

Katja beskriver hjemmelivet retrospektivt:

Jeg løb ind i nogle problemer, og så tordnede det hele sig sammen om ørerne på mig, så jeg ville helst glemme *alt og alle*, og så må jeg jo nok ærligt indrømme, at Liv ringede til mig en dag ... fra vi havde lagt røret på, og så indtil hun stod udenfor min gangdør, der tror jeg nok, der var gået et kvarter ... og lejligheden den lignede et bombet lokum ... (griner forlegent) ... neej ...

Katja bekræfter, at det var en præmatur hjemflytning:

Ja, jeg havde bygget for mange forventninger op, og jeg havde satset for stort, altså med om jeg kunne klare den. Det kunne jeg ikke ... Jeg tror det var den der stilhed og ensomheden, der blev for dræbende ... det var især om aftenen.

Også det kommunale beskæftigelsesprojekt var for overvældende:

Jeg startede inde på skolen, det holdt jeg også op med, det kunne jeg heller ikke ... altså fysisk, der var ikke decideret det store pres, men psykisk. Jeg kunne ikke klare at være sammen med over fyrrer mennesker. Det var simpelthen puuu-ha.

Katja oplevede tilbageflytningen som en falliterklæring, hvorfor hun også flygter fra institutionen:

Jeg tog til Brørup, hvor der ikke var nogen, der kunne finde mig ... jeg følte, der var nogle stykker der kendte mig fra første gang jeg boede her, og jeg følte overfor dem, at det var en falliterklæring. Det var et helvede.

Om Liv siger Katja:

Jeg tror såmænd jeg har været knyttet til hende lige meget, også mens jeg har boet her, men jeg er blevet mere afklaret over, det er altså det så ...

Katja forsøger her at fastholde sit billede af Liv som en reel omsorgsperson, men det hidtidige og det videre forløb vidner om, at Katja ikke har gjort behandlingen til sit mål. Dette kan udover barndommens skildrede negative tilknytningserfaringer også tilskrives, at Katja ikke længere har

noget reelt formål med at være på familiecentret, fordi hun har afleveret sine børn.

Parforhold – personlig stabilisering

Knud afløses af Jens, som atter afløses af Kim.

Det bliver i tiltagende grad disse kærester og Katjas håb om at kunne stifte familie, der udgør indholdet i vores samtaler. Mændenes rolle er ofte grænsesættende overfor Katja, ligesom de indtager en støttende position:

Jens har været den person der har banket mig videre og sagt nu må du kraftedemig godt tage selv at tage dig selv i nakken og sige, det er altså det du har brug for ... Det er nok at ville erkende problemerne for mig selv ... det er nok det, som jeg savner nogle gange ved at han har kunnet se dem, se problemerne sådan set lang tid, før jeg begynder at opdage dem ... Jens er jo den person der har fået mig tilbage hertil ... nu hvor jeg har lært Kim at kendeså kan han også godt se dem i mig [problemerne].

Katjas planer for fremtiden udtrykker hun:

Det er da i hvert fald et stykke tid i enten bofællesskab eller plejefamilie ... jeg har ikke styrke eller kræfter til at stå på egen ben endnu ... jamen det er klart, for jeg er flyttet lige hjemmefra og så til børnenes far, og det er først i en alder af 22 år at jeg skal lære at stå på egne ben. Det kunne Kim godt se ...

Ved afslutningen af vores kontakt lyder Katjas planer:

Altså først og fremmest skal jeg lære at stå på mine egne ben ... men så skal jeg også i gang med en uddannelse af en eller anden art ... jeg vil gerne fortsætte min uddannelse.

Katja har frakoblet familiecentret som en udviklingsmulighed og tænker sine kærester og en potentiel plejefamilie ind i sit liv som støttende netværk.

På familiecentret går livet også videre. Katja oplever, at en anden beboer har taget hendes plads og fortrolighed hos Liv, som:

... har været den person, som jeg har kunnet støtte mig op af, men hun har også været en person, som jeg nogen gange har været splittetragende toset på ...

Katja forkommer i tiltagende grad afsondret fra det sociale liv på institutionen, som hun tilsidst udskrives fra.

Intermediær udvikling – fra kuvøse til livsvirksomhed?

Vi skal nu se på det tredje liv. Hovedpersonen i dette liv er også en kvinde, Viola, der er ældre end de to foregående kvinder nemlig sidst i trediverne. Viola har to børn Anna på otte år og Lene på to år, da familien flytter ind på familiecentret. Viola har haft en særdeles voldsom barndom med både psykologiske og fysiske overgreb samt uhyrlige seksuelle overgreb.

Viola præsenterer ikke nogle afgrænsede del mål for sin behandling. Hun mener ikke, der har været nogen; alternativt kan hun ikke huske det.

Viola formulerer sit overordnede mål med at være i behandling: a) at blive menneske, b) at blive et normalt menneske. Det er ikke muligt at få yderligere konkretiseringer.

Behandling som indskudt tilværelsesprojekt

Da jeg påbegynder interviewrækken med Viola, har hun været igennem en stor del af sin behandling, og jeg vurderer, at hun er *overinvolveret* i sine terapeutiske og omsorgsstøttende forløb hos sin terapeut og sin kontaktperson. Jeg forstår, at Viola har gjort behandlingen til mål i sig selv. Det er blevet hendes *indskudte tilværelsesprojekt*. Den personlige og terapeutiske udvikling er *målet* for Viola, i den tid jeg taler med hende. Dermed adskiller Violas forløb sig fundamentalt fra Pias og Katjas. Min konklusion er jf. artiklens indledningsmanchet, at denne mål-middel forskydning, som jeg ser hos Viola, er en afgørende faktor i forståelsen af, hvorfor Viola kommer til at klare sig så relativt godt i sit hjemmeliv, som tilfældet vil vise. Der er tale om en højere grad af livskompetence i Violas liv efter endt behandling, end da hun flyttede ind. Det kan ikke konkluderes for de to andre kvinders vedkommende. Jeg vil nu beskrive Violas liv og udvikling under overskriften *intermediær udvikling*.

Intermediær udvikling betyder, at der er en kvalitativ forandring i gang hos personen, som muliggør udviklingen af de kompetencer, den pågældende gerne vil udvikle i sit liv. Der skal være tydelige oplevede behov for udviklingsmæssige bevægelser hos det aktuelle subjekt, før der er tale om intermediær udvikling. Begrebet er valgt med inspiration fra Vygotskys (1978) *proksimale udviklingszone*. Pointen i at anvende *intermediær* fremfor blot udvikling er, at det enkelte individ har sat sig et mål, som hun selv oplever et behov for at opfylde, men hvor det endnu ikke er lykkedes. Det vil også sige, at det er med udgangspunkt i personens egen oplevelse af sit behov, at vurderingen foretages og ikke ud fra såkaldt objektive kriterier for en given patologi eller udviklingsforståelse.

Ontologisk usikkerhed

Da Viola flytter ind, er hun præget af en gennemgribende ontologisk usikkerhed. Hun har en dominerende følelse af tomhed, og hun har ikke nogle sikre indre arbejdsmodeller af sine tidligere omsorgspersoner

(Bowlby, 1988). Viola har nedsat hørelse og en fragmenteret erindring om sin barndom (jf. Main et al., 1996). På trods af sine voldssomme oplevelser har Viola formået at gennemføre en håndværksmæssig uddannelse, få job og varetage børnenes praktiske behov. Men børnenes emotionelle behov har Viola ikke kunnet varetage på en tilstrækkelig god måde (Winnicott, 1971)³.

Behandlingsforløbet er som nævnt fremskredent, da jeg taler med Viola, hvilket afspejler sig i Violas fortællinger. Hun anvender mange psykoterapeutisk inspirerede ytringer om sig selv og sit eget liv, ligesom hun i sine kraftfulde fortællinger viser en kognitiv forståelse af sin situation og mulige begrundelser herfor.

Viola og jeg har aftalt, at vi ikke skal beskæftige os med hendes barndom, fordi jeg under min praktik har fået et grundigt indblik i hendes historie. Ydermere vurderer jeg, at Viola – som person – og hendes generelle livssituation ved undersøgelsens start ikke er stabil nok til at skulle påbegynde endnu en rejse tilbage i sit tidligere liv. Alligevel fortæller Viola løbende og selvinitieret brudstykker fra sin barndom. Hun har flere ansatser til kraftige ‘følelsesoversvømmelser’. Jeg stopper fortællingerne, når jeg vurderer, at Viola præges af tiltagende angst. Mit interviewforløb med Viola er blandt andet derfor kvalitativt anderledes, end de forløb jeg har med Pia og Katja⁴.

Viola er ved begyndelsen af min undersøgelse medlem af en religiøs sekt. Denne sekt er karakteriseret ved en stor kollektivitet frem for vægtningen af det individuelle selv og har tilsyneladende kunnet kompensere for Violas ontologiske usikkerhed. Viola oversvømmes i sit liv hyppigt af angstfantasier, men på trods heraf ønsker hun »at komme dybere ned i følelserne«. Der er altså indledningsvist en divergens mellem hvad Viola kan håndtere, og hvad hun forestiller sig vil være godt for hende. *Derfor kan hendes udvikling karakteriseres som intermedier.*

Indflytning

Viola har opgivet at leve, da hun af sin sagsbehandler foreslås at flytte ind på familiecentret. Det kan Viola ikke umiddelbart acceptere, fordi: »Jeg har klaret mig selv hele livet«. Det vækker nederlagsfølelser, skyld og skam hos Viola, da hun introduceres for familiecentret som et behandlingssted for sin familie. At Viola på trods af sin modstand vælger at flytte ind, tilskriver hun sit møde med sin kommende kontaktperson (herafter Karen): »Det var kærlighed ved første blik«, ligesom Viola fra starten oplevede »at høre hjemme« på stedet. Samtidig fortæller Viola, at hun ikke var bange for, at behandlerne ville fjerne hendes børn, ligesom hun havde en fornemmelse af at skulle »ud et halvt år senere«. Hun beskriver sig som værende »meget autoritetstro«. Og »de bestemte for mig«. Viola pointerer, at hun på familiecentret altid har en oplevelse af at blive taget alvorligt.

Det er et gennemgående tema i hele den periode, jeg interviewer Viola, at hun insisterer på at blive respekteret. Og hun er nådesløs i sin verbale foragt for de mennesker, hun oplever taler nedværdigende til hende.

Viola flytter ind og accepterer dermed en udefra kommende vurdering af, at hun har brug for hjælp, og hun støttes af såvel sin imødekommende sagsbehandler og den 'gode' Karen.

Udover disse omverdensmotiverede begrundelser kan Violas involvering i det komprimerede udviklingsrum – *kuvøsen* – også begribes med udgangspunkt i personplanet. Viola har en impulsiv trang til at afvise tilbuddet, men hun anvender sin rationalitet, sit intellekt og beslutter sig for at lytte til eksperterne og flytte ind. Dette kan betragtes som en helt afgørende faciliterende faktor for, at Violas udvikling kommer igang i den retning, hun ønsker det. Det må forstås som en ressource, at Viola er i stand til at modtage dette tilbud såvel verbalt som intentionelt. Det kan hænge sammen med hendes livslange erfaring med at indordne sig, hvilket i denne sammenhæng muligvis viser sig at blive et afgørende moment i Violas overlevelse.

Viola er nu optaget af at udvikle »livsduelighed« og beskriver sin udvikling som »et arbejde«.

Omsorg – Violas første skridt på vejen til livskompetence

Som beskrevet i Karpatschof og Karpatschof (1996) ingår Viola – i modsætning til Katja og Pia – i en tæt omsorgsmæssig relation til Karen. Jeg vil ikke her gå i detaljer med denne praksis, men Viola fortæller mig, at hun oplever en omsorg, der har en helt anden kvalitet, end hun nogensinde tidligere har prøvet. Samtidig fortæller Viola, at hun bliver mindet om, at dét, Karen kan tilbyde hende, aldrig bliver, som hun ønsker sig inderst inde. Viola ved med andre ord, at hendes barndom og dermed mulighed for at have en tæt, kærlig og omsorgsfuld relation til nære omsorgspersoner, når hun har brug for det, er slut. Alligevel er det som at »starte påny« at opleve den omsorg, Viola føler fra sine behandlere. Familiecentret er »som et barndomshjem«.

Men hvilke kvaliteter er der for Viola i hendes relation til Karen?

[Jeg] føler mig ikke nedvurderet, underlegen eller som til psykiater. Jeg bliver mødt som den jeg er.

Motivationen for at være i et tæt forløb med Karen (»mor«) og terapeut (»far«) er at:

Lære at se, hvad der er galt med mig. Jeg er afhængig af de to, og det vil jeg være i en lang periode. Det er vigtigt, at jeg får lov at arbejde med Karen meget lang tid endnu, fordi det arbejde er jo vigtigt, og hun giver mig så meget ... det er i hvert fald min stærke overbevisning, at Karen og terapeuten vil slå for mit liv ... det ved jeg alle her vil. Jeg vil ikke blive

ved med at have det som jeg har det inde i hovedet. De knusere jeg får her ... uuuuhh det er lykken for mig ... det er ligesom at komme ud i lyset, sådan har jeg det.

Disse interviewsekvenser er optaget ved udslusningsperiodens nære forstående. Viola er meget involveret i sin behandling, og hun forekommer nervøs og usikker ved tanken om, at opholdet snart afsluttes. Violas vurdering af sine »erstatningsomsorgspersoner« er på dette tidspunkt utvetydig:

Det er Karen og terapeuten der har hjulpet mest, ellers havde jeg ikke levet idag ... det er mange år endnu vi snakker om i terapi. Og det er også noget, jeg er nået længere og længere frem til, at jeg er skide afhængig af Karen og terapeuten endnu, og det vil jeg være i meget, meget lang tid endnu.

Viola prøver på samme tid at løsrive sig fra centret. En løsrivelse der kan begribes som funderet i Violas terapeutiske udviklingsprojekt:

Jeg tog hjem igår, for da blev det for meget. Jeg skulle hjem, så da jeg kom hjem idag, så kunne jeg mærke, at jeg faldt helt ned i mig selv, fordi nu er her ro.

Viola oplever at kunne forvalte sit moderskab bedre, end da hun flyttede ind:

Glaspladen mellem mig og børnene er væk ... jeg har været som et tulipanløg, der er begyndt at spire ... det var simpelthen alt det, jeg var fyldt op med, alt det, som var så svært ... jo mere jeg kommer ned, og jo mere jeg mærker det, smerte, jo mere jeg selv tør kigge på den, jo mere menneskelig bliver jeg.

Viola beskriver her, hvad blandt andet Brodén (1989) betegner som afskærmning. Viola har ikke været istand til at engagere sig i en emotionel dialog med sine børn, der begge to har udviklet overlevelsesstrategier^{*)}, som må forstås på baggrund af Violas psykologiske fravær.

At blive menneske via kulturskifte

Violas vej til at »blive menneske igen« er her at mærke smerten. Det er fortsat en stor belastning for hende, når hun skal være mor for sine piger. Atter et eksempel på hendes intermediære udviklingsbane, fordi Viola

^{*)} Anna diagnosticeres 'tidligt skadet', og Lene er ved indflytningen forsinket på alle udviklingsmæssige områder. Lene afskærmer sig fra verden og fra menneskelig kontakt.

oplever, at udviklingen af forældrekompetence (Nygren, P., 1995) er nødvendig men ikke opnået. Viola er primært optaget af sin »selvudvikling« og af at afvikle sin »robotagtige« væren i verden. Derfor skal Anna i plejefamilie og Lene i jævnlig aflastning. Beslutningen om Annas placering er desuden motiveret af datterens symptomer på at være et tidligt frustreret barn (se fx Rygaard, 1993). Violas involvering i det terapeutiske projekt tydeliggøres ligeledes i hendes omtale af børnene og deres samvær, omtalen er præget af terapeutiske metaforer som »at komme dybt ned«, »at de skal mærke sig selv«. Konklusion er her, at Viola har skiftet kultur via sin indflytning på familiecentret. Hun bor nu i en mere individualistisk orienteret kultur i modsætning til den religiøse sekt, hvor hun var deltager i en kollektivistisk kultur. Hun retter sig nu mod egenudvikling ved hjælp af den nye kulturs sprog og normer. Der forekommer at være en *nødvendig overinvolvering*, hvilket faciliterer Violas nye syn på sig selv og på sine muligheder for at udvikle flere kompetencer i livet.

Terapeutiske mål

Viola har fortsat angstanfald, der nødvendiggør, at børnene er i andre og mere stimulerende samt omsorgsgivende miljøer. Viola er selv ulykkelig over det. Hun har en kognitiv indsigt i, hvad det kan betyde for børnene, når hun har det psykisk dårligt:

Det er for meget for børnene at se deres mor fra koncepterne ... de passer på mig, og det er ikke godt ... så ender de bare på familiecentret, fordi de ikke får det bearbejdet.

I det tredje interview understreger Viola, at hendes mål er:

At komme ud i det virkelige liv ... at være sammen med normale mennesker.

Samtidig betoner Viola, at terapien er livsnødvendig, og at hun vil begå selvmord, hvis ikke der bevilges terapi efter udflytningen. Ligeledes oplever Viola det helt nødvendigt, at hun fortsat støttes af Karen. De terapeutiske mål i det terapeutiske tilværelsesprojekt er nu for Viola:

At finde ud af, hvad det personlige arbejde betyder ... jeg har brug for at blive korrigeret ... jeg har ikke fået styr på min voksenrolle ... jeg vågner stille og roligt til livet ... jeg bliver mere og mere vågen for hver gang jeg taler med dig.

Denne sekvens illustrerer, hvordan behandlingen for Viola er blevet et *mål i sig selv*. Viola investerer fortsat al sin psykiske energi i sin behandling.

Angsten for livet uden for kuvøsen

Viola er ulykkelig over, at hendes biologiske mor ikke kunne lide hende. Temaet aktiveres i forbindelse med den forestående hjemflytning:

Hvorfor kunne hun ikke lide mig? ... der dukker stadig nye billeder og nye situationer op inden i mig.

Denne fortvivlelse virker hæmmende på Violas udvikling af følelsen af at være centrum i sig selv – centrum for egne handlinger. Hun mister troen på, at hun kan håndtere sit liv – altså selve følelsen af at være aktør i sit eget liv. At være kompetent som menneske frem for en ydrestyret robot (Violas egen metafor).

Om sin flytning i egen lejlighed siger Viola:

Det er slemt ... jeg er bange for at komme ud af kontrol ... bange for at komme tilbage til min gamle rolle.

Aktive sår

Viola ytrer sig fortsat som et voksent omsorgssvigtet barn, der har aktive sår, som hun søger at hele via, hvad der her betegnes som et *terapeutisk tilværelsesprojekt* med inspiration fra (Bertelsen, 1994a+b). Viola søger at integrere sin terapeutiske rettethed mod sig selv med det kommende mere selvstændige liv, men der forekommer »regressive elementer« i Violas rettethed mod sig selv og sin omverden (Ferenczi, 1939; Balint, 1994). Tilsyneladende kan denne regressive tendens tilskrives angsten og usikkerheden for at vende tilbage til det civile og mere selvstændige liv uden den sikre base (Bowlby, 1988). Det fokale og helt nødvendige for Violas muligheder i den selvstændige hjemmelivsfase bliver, om hun kan overføre sine erfaringer med omsorg og tillid fra en setting (familiecentret) til en anden setting (lejligheden og det selvstændige liv) (Bronfenbrenner, 1979). Denne overgang, som her kan følges, kaldes »økologisk overgang« (ibid.), og der finder, som det ses, tydelige bevægelser sted for Viola ved netop denne overgang. Det er med andre ord meget vigtigt at være opmærksom og yde støtte i netop denne fase, hvis de kompetencer, der er udviklet og under udvikling skal opretholdes og færdigudvikles.

De regressive elementer kan her forstås momentant og som en sund reaktion på den forestående afsked og angsten herfor.

Spørgsmål om parforhold som led i udvikling af livskompetence

Violas to døtre har forskellige fædre. Violas to parforhold har været voldelige og er foregået på mændenes præmisser. Viola har pt. ikke noget parforhold, og seksualitet er et vanskeligt og provokerende livsområde for hende. I denne udslusningsperiode er temaet om kærester perifert. Viola pointerer, at en eventuel kæreste skulle respektere Viola som menneske og være villig til at gå med hende i terapi. *Det terapeutiske til-*

værelsesprojekt (jf. ovenfor) synes fortsat helt dominerende.

Livet på familiecentret er et alternativt liv, og Viola anvender en mængde energi på at løsrive sig fra den religiøse kreds, hun har været medlem af, ligesom hun fortsat er igang med at afgrænse sig fra skrækfantasierne om sine biologiske forældres fortsatte overgreb.

Der tegner sig et mønster af Violas ydrestyring forstået som hendes afhængighed af, at andre mennesker navigerer i livet for hende. Først var det Violas forældre, senere hendes ægtemænd og den religiøse sammenlutning, og nu er Viola særdeles involveret i sin behandling. Her må man huske Violas egen metafor: Robot.

Konkrete kompetencer

Viola har i løbet af sin behandling tilegnet sig en intellektuel forståelse for, hvorfor hun har haft det og har det så svært, som tilfældet er. Der er kommet en større sammenhæng i Violas forståelse af sig selv og sit liv, ligesom det hidtidige livs betydning for hendes aktuelle livskompetence er blevet mere klart for Viola. Denne sammenhæng tyder på god prognose for Sofie i sit videre liv (jf. Main et. al. 1996).

Viola slår ikke længere sine børn, og hun retter sig intentionelt mod at forstå dem på et emotionelt plan, hvilket er i modsætning til tidligere, hvor hun slet ikke havde kontrol over sig selv og sine impulser i sit samvær med Anna og Lene. Denne udvikling er primært faciliteret af Violas behandlere. Specielt har Violas oplevelse af omsorg fra Karen vist hende, hvordan hun må være overfor sine børn. Men der er stadigvæk mange problemer i tilknytningsrelationen og den emotionelle forbindelse mellem Viola og børnene.

Derudover kan relationen til Viola opleves noget endimensional. Viola *ved*, hun skal involvere sig i andre mennesker, ligesom hun *ved*, hun skal forholde sig empatisk. Det betoner hun ofte, i den tid jeg er sammen med hende. Men jeg kan mærke, at det endnu ikke er en kompetence, Viola behersker. Hun er undervejs, men der er inkonsistens imellem hendes fortælling og hendes konkrete væremåde. Denne konklusion drages ud fra mine gentagne oplevelser af at 'være til' for Viola, samtidig med at hun som oftest sætter mig op på en piedestal for til tider og – opleves det – uden varsel at devaluere mig. Hun retter sig meget svingende mod såvel sig selv som sine omgivelser (jf. Bertelsen 1994a+b). Denne diskontinuitet er hæmmende for børnenes sunde udvikling, hvilket betyder, at Violas omsorgskompetence stadig er under udvikling.

Barn i voksen krop – hvordan leve uden for kuvøsen?

Viola beskriver stadig sig selv som et barn og forekommer på dette tidspunkt noget omnipotent i sine krav til omverden. Set fra dette udviklingspsykologiske perspektiv er Viola et barn i en voksen krop, og hendes evne til at varetage børnenes tarv kan også derfor anses som begrænsede i denne del af hendes udviklingsproces. Viola er ved det fjerde

interview tydeligvis bange for at blive overmandet af sine voldssomme angstanfald, hvor hun genoplever sin mors og fars overgreb af torturliggenden karakter:

Karen er den eneste, der duer ... jeg har brug for nogen der tager følelsesmæssigt hånd om mig [når jeg har mareridt] ... [hidtil har der været] taget intellektuel hånd om mig ... jeg vil have nogen, der holder om mig ... basal omsorg.

Pointen for Viola er, at hun er bange for at skulle undvære Karen. Der skal komme en hjemmehos'er (støtte person i hjemmet), og denne kvinde skal gradvist overtage støtten til hele familien i Violas hjem. Herunder skal hjemmehos'eren varetage den personlige og udviklingsmæssige støtte til Viola, der kategoriserer hende som »en guide gennem livet«. Det er en svær overgang for Viola. Det er som at slippe sin mor og stå på egne ben. Atter en indikator for, at Viola endnu ikke oplever overbevisende kompetence i relation til det selvstændige liv, hun nu har foran sig. Hun forekommer særdeles afhængig af sine »nye forældre«, og der kan spores elementer af protest og fortvivlelse – sorgreaktioner – som beskrevet af Bowlby (1951).

Viola er meget afhængig af Karen, og hun profiterer fortsat af den sikkerhed, tryghed og omsorg, hun føler og modtager i denne relation. Viola er i denne udslusningsfase ved begyndelsen af sit nye liv, hvor hun nu er i færd med at revidere sine arbejdsmodeller af nære omsorgsrelationer. Viola beskriver sig selv som en kvinde, der langsomt »vågner«.

Jeg konkluderer, at Viola er på et intermediært udviklingsniveau, idet hun intenderer og oplever behov for at rette sig kvalitativt anderledes mod sig selv og sine børn. Det er endnu ikke klart, om Viola kan håndtere det. Og hendes dominerende tilværelsesprojekt er terapeutisk. I forlængelse af det præsenterede udviklingsperspektiv og med hjælp fra den børnepsykologiske teori og praksis kan Violas betragtes som et voksent omsorgssvigtet barn, der har såvel tilknytningmæssige som emotionelle problemer.

Livet derhjemme

Violas hjemmehos'er skal overtage en del af Karens rolle. Dette skift mellem professionelle har Viola særdeles svært ved at acceptere og håndtere. Viola forekommer ambivalent overfor, hvilken relation hun og Karen har og vil få i fremtiden. Jeg oplever, at Viola sørger over, nu at skulle sige farvel til det menneske, der har betydet »menneskeliggørelse« for Viola. Jeg forstår Violas raseri mod sin hjemmehos'er delvist som en reaktion mod denne forandring og nødvendige frakobling og løsrivelse fra sin »anden mor«:

At have den ... mor figur at se op til ... for Karen er som en mor, og det vil hun altid være.

At Karen har en helt særlig betydning for Viola, kan illustreres yderligere med følgende:

Jeg kunne da forestille mig, at hun skulle se min kæreste, hvis jeg engang fandt en og flyttede sammen med ham ... jeg ved idag, at jeg altid vil være en del af Karens ... hun vil være den, der startede min livsproces.

Viola er som beskrevet meget optaget af at blive behandlet respektfuldt, hvilket jeg har fortolket som en variant af en mere omnipotent rettedhed mod sin omverden. Denne »menneskeret«, som Viola kalder det, kan hun ikke få opfyldt i sit samvær med hjemmehos'eren, som hun oplever sætter sig »op over hende«. Det vil sige er overlegen overfor Viola.

Den nødvendige sorg over at forlade livslinien

Den protest (vrede) og fortvivlelse jeg oplever, når Viola beskriver dette skift kan handle om mindst to momenter. For det første den sorg og smerte Viola indlysende vil opleve, når hun skal tage afsked med en person, der »har givet hende livet tilbage«, og med hvem hun har gennemlevet så intens en regressions og omsorgsperiode (Ferenczi, 1939; Karpatschhof & Karpatschhof, 1996). Jeg skal ikke her bedømme den behandlingsmæssige indsats men vurderer, at Viola reagerer 'sundt' med sorg over denne adskillelse (Leick & Davidsen-Nielsen, 1987).

For det andet kan Violas protest (vrede) forstås som en reaktion på at den nye professionelle anvender en anden professionalisme og metode, end Karen gør. Sat på spidsen kan hjemmehos'eren sandsynligvis aldrig leve op til den omsorgsmæssige standard, Viola er vænnet til, alene af den grund at samværet har helt andre rammer. Dette skal Viola først erkende og vænne sig til, hvilket kan begrunde hendes noget omnipotente rettedhed mod sig selv og sin omverden.

At »være menneske« i lejligheden

Violas beskrivelse af sine første dage i lejligheden er: Det var underligt at skulle være menneske igen. Det praktiske og det økonomiske var besværligt. Samtidig har Viola til tider flashbacks til sin barndoms mareridtsagtige overgreb, når hun skifter Lene:

Jeg ser, hvordan min mor forgriber sig på mig ... det kan jeg opleve i en hundrede del af et sekund.

Viola beskriver, hvordan hun fortsat kan bevæge sig mellem fantasi og virkelighed. Samtidig ses en progressiv udvikling, fordi Viola nu begynder at stole på, at hun har været udsat for overgreb:

Hvor fanden skulle jeg få det fra, hvis det ikke var sket.

Viola er fortsat præget af en ontologisk usikkerhed udmøntet i skred mellem fantasi og virkelighed, ligesom hun oplever de fortsatte og meget pinefulde angstanfald og en svingende realitetstestning. Viola håndterer sine angstanfald ved at tale til sig selv. Hun oplever sig:

Turbulent inde i hovedet [og siger] det her gider jeg fandemig ikke. Jeg er dødhamrende træt, og hvis du (den biologiske mor) skal besværlige mig hele natten, så må du gå et andet sted hen, for nu vil jeg altså sove.

Viola fortæller, at denne frigørelses og selvstændigheds proces er faciliteret af hendes terapeut og af Karen. Viola begynder at acceptere sin historie. Karen beskrives som en livsline. Hun

viste mig tillid og dyb respekt som menneske. Det er den første kim til et tillidsforhold til et andet menneske.

Viola ytrer dog også selvstændighedstrang. Af og til som et begyndende 'pubertetsoprør'.

Viola fastholder sit selv billede som unormal »der var intet, der var normalt på min rygrad«. Viola oplever stadig, hun skal styre sig selv meget bevidst for ikke at fortælle mere om sig selv, end hun har lyst til. Hun vil have hjælp fra Karen i forhold til parforhold, seksualitet og sin evne til at afgrænse sig. Viola beskriver fortsat sit *terapeutiske projekt*:

Jeg er mest koncentreret om mig selv, og så går jeg ud og får gødning, og så går jeg ud, og så putter jeg det ind igen

Overtagelse af en behandlerideologi

Viola italesætter sin udvikling ud fra en humanistisk menneskeforståelse (Spinelli, 1994). Hun har noget indeni – en kim og et frø – der skal blomstre og udfolde sig. Her tænker jeg, at Violas udtalelser afspejler behandlerens ideologi. Det faktum, at Viola har overtaget en ideologi og et billede af, hvad der er nødvendigt for hende, fremmer hendes udvikling. Omvendt forstår jeg hende fortsat som ydrestyret, men det ser ud til, at det er en velgørende ydrestyrelse, der gradvist afløses af Violas fornemmelse af et centrum i sig selv (Kohut, 1990).

... Man kan ikke lukke en fugl inde i et bur, som er ved at komme ud ... det handler om, at jeg har været indespærret i en krop i så mange år og har brug for noget relation til livet ... jeg har gjort op med mig selv, at jeg skal have hjælp mange, mange år endnu.

I takt med denne erkendelsesproces løsriver Viola sig fortsat fra sit religiøse tilhørsforhold:

Troen har behandlet mig ligesom min mor, altså undertrykt mig som menneske, og jeg var ikke noget værd. Jeg skulle hele tiden gøre mig fortjent til nogle ting. Jeg var ikke noget værd som menneske i mig selv. Det var kun, hvis jeg gjorde så og så meget for andre ... nu vil jeg vurderes på det menneske som jeg er.

Handling på baggrund af indsigt

Viola oplever ikke blot indsigt i sin egen udviklingsdynamik. Hun kan nu også handle. Det skyldes:

Det nye i, at jeg er blevet en anden pige. Og at jeg har den der grundstemning, der siger, at jeg har også lov at være her. Og jeg vil ikke skulle vurderes på ... jeg vil vurderes ud fra det, jeg er. Og det jeg står for. Og så er jeg jo forskellig fra andre individer, det ved jeg sg'u godt, men jeg vil betragtes ud fra det helstøbte menneske jeg er.

Viola anvender her kvalitativt anderledes og mere kohærente udtryk om sig selv. Hun handler derudover stadig mere frisættende i sit eget liv i forhold til sit eget liv og forholder sig ligeledes kvalitativt anderledes overfor sin egen livshistorie:

Jeg må lære at sige, jamen det var så den historie, og det gjorde hun, osv. osv., men det behøver ikke at betyde som *førhen*, at så går hele min dag i sort. Det betyder, at jeg går i sort i et sekund ... det kommer ligeså stille til mig.

Det er muligt for Viola at håndtere sin historie på en anden måde. *Viola begynder nu at blive agent i sit eget liv fremfor marionet i andres forvaltning af hendes liv.*

Moderskabet

I forbindelse med Lenes aflevering til aflastningsfamilie, giver Viola udtryk for sin forståelse af, hvordan relationen til Lene burde være:

Lene skal vænne sig til tanken om at skulle på weekend ... en tankeproces indeni hende, der ikke foregår bevidst ... nu skal jeg væk fra min mor ... det kunne du se, jeg ved ikke, om du lagde mærke til, hvor mange øjenkontakter vi havde.

Det er en instrumentel forståelse, og min observation var en anden. Viola tog opmærksomheden, fordi hun selv havde et stort behov for kontakt og opmærksomhed fra aflastningsfamilien. Alligevel begrundes Viola:

Det er jo nok fordi, jeg selv er utrolig kærlig ... og altomfavnende.

Viola har fortsat en kognitiv forståelse af, hvordan det burde være, men emotivt forekommer hendes rettethed stadig ikke-udviklet. *Men hun er igang med at blive mere kompetent på også dette livsområde.* Samtidig siger Viola:

Jeg er blevet meget stædig og finder mig ikke i, hvad Karen og terapeuten siger.

Hvilket kan forstås i forlængelse af hypotesen om, at Viola i stadigt højere grad bliver aktør i sit eget liv.

Metaperspektiv på egen udvikling

Viola kan siges at have udviklet et metaperspektiv på sin egen udvikling. Viola er igang med at udvikle sig »til menneske«, hvilket hun beskriver ved hjælp af de præsenterede essentialistiske metaforer. Hun fastholder det via ytringerne: »Lære livet og blive menneske«. Når Violas samlede fortællinger om sin udvikling betragtes, forekommer det at være hele livet, der skal udvikles og hele Viola, der vil lave sig om. Det er ikke udvalgte dele af Violas liv, der skal ændres. Eller dele af livskompetencen, som Viola vil ændre på. Set i det lys, er Karen og terapeuten assistance i Violas nærmeste udviklingszone for at lære selve livet. Det er ofte selve forbindelsen til realiteten, som Viola har problemer med at opretholde, hvilket er et gennemgribende handicap (jf. Kernberg, 1992).

Implikationerne heraf for de involverede behandlere kan være, at de til tider føler sig utilstrækkelige og overbebyrdede. For hvem kan påtage sig inden for almindelig arbejdstid at lære et andet menneske »hele livet«? Det er et komprimeret udviklingsforløb og udviklingsrum, der tilbydes, og som Viola *nogle gange* har indsigt i, så kan hun aldrig få sin tabte barndom tilbage. Denne realitet må behandle med mellemrum konfrontere en så involveret klient som Viola med.⁹⁾

Livet er fortsat en proces

Viola beskriver en overlevelsesstrategi, når hun kæmper med angstanfald:

Jeg brugte meget den, du lærte mig med engen ... den bruger jeg stadig-væk, hvis jeg synes, det er for meget, så ryger jeg bare derud. Men i dag ved jeg jo også, hvad der er sket i mit liv.

⁹⁾ Det er en varetagelse af den pågældenes tarv, således at hun ikke forledes til at tro, at behandlerne fx vil stå ud af sengen midt om natten for at redde hende fra angstens rædsler.

Viola oplever en større kontrol over egne impulser i sin udslusningsfase:

Jeg kunne tænke tanken til ende med, at jeg ville tage mig selv af dage, men det skræmte mig ikke ... da jeg fik den tanke, tænkte jeg, så nu er det nok.

Her kan Viola siges at være i sin proksimale udviklingszone for selvregulering, hvilket i stadigt stigende grad forekommer at være en del af et overordnet tilværelsesprojekt »At blive et menneske«.

Viola gentager sin fuglemetafor:

Jeg har jo levet indespærret i en krop i så mange år, så det er ligesom med fuglen, der første gang opdager, den kan flyve – for satan mand, nu skal jeg ud at flyve.

Efter flere måneder i lejligheden beskriver Viola *også* sit liv som en kamp:

Og det er en proces, der har været svær for mig. At vide, der er nogle ting, som jeg aldrig får og som mine børn får. [Den omsorg og kærlighed] er tabt for evigt. Mit liv er en proces en kæmpe proces. Hvad andre lærte for ti år siden, det er jeg først ved at lære nu. Det er fordi, jeg ikke har nogen erfaring [som mor]. Jeg er inde og lugte. Jeg har det kun på fornemmelsen, hvordan man f.eks. finder ud af, hvem der skal bestemme.

Den første frigørelsesbevægelse

Ved slutningen af anden undersøgelsesfase ytrer Viola for første gang, at hun er ved at afkoble sit terapeutiske tilværelsesprojekt

Jeg har det godt nok, hvad skal jeg så sidde og rode i mit liv for. Jeg tror det er meget vigtigt nu, at Lene kommer i børnehaven, og jeg kommer til at leve så naturligt som muligt

Der er tydeligvis en modsætning mellem denne ytring og de hidtidige, men det er tegn på en progressiv bevægelse. Viola retter sig for første gang mod et selvstændigt tilværelsesprojekt, der muligvis er ved at konkurrere det indskudte, terapeutiske tilværelsesprojekt. Viola understreger, at hun aldrig vil tilbage til familiecentret, ligesom hun nyder: »At være fri for al den kontrol omkring mig«. Ligeledes forholder Viola sig for første gang af sig selv (dvs. ikke adspurgt) til sit eventuelle arbejdsliv. Hun vil forsøge at komme igang med skole, højskole og senere sit arbejdsliv. Derudover påpeger Viola, at der er grænser for, hvad hun kan byde Lene, hvilket influerer på de beslutninger, hun tager i sit voksne liv.

Endnu en bevægelse ses dermed, nemlig via hvad jeg kalder *det spon-*

tane barneperspektiv. Viola forholder sig selvinitieret til, at Lene har nogle behov, som skal varetages, hvorfor Viola kan opleve sin livsudfoldelse begrænset. Dette tyder på, at der er overført en kompetence og kompetenceudvikling fra familiecentret til det delvist selvstændige hjemmeliv. En overførsel, der ikke er foregået isoleret eller uafhængigt, men understøttet af hjemmehos'eren i Sofies delvist selvstændige hjemmeliv. Viola handler nu i overensstemmelse med den indsigt hun har fået under sit ophold på institutionen. Denne forøgede fleksibilitet tydeliggøres af Viola således:

Det der med, at man har nogle ting, man gerne vil, men det kan ikke lade sig gøre, så må man prøve at finde nogle andre ting ... førhen ville jeg være gået i spåner ... og det betyder jo ikke, at man bliver kasseret som menneske, men sådan har jeg jo haft det ... i stedet for at blive vred eller gal over, at det ikke kan lade sig gøre at komme på højskole, så finder jeg nogle alternativer.

Angsten som allestedsnærværende vilkår

Ved afslutningen af undersøgelsen er Viola nået langt i sin udvikling af tilværelsesprojektet »at blive et normalt menneske«. Angsten som grundvilkår præger alligevel Viola meget i de sidste tre interview. Hun bliver skrækslagen ved synet af sine tidligere trofæller:

Jeg rystede og bævede ... jeg skal helst være som dem eller gøre som dem. Det er min mor om igen. Det er sådan noget med, at jeg skal helst være pæn ... dybest set her jeg ikke ret til at være her.

Viola beskriver i detaljer, hvordan hun fortsat kan opleve sig fuldstændig styret af sin imaginære mor. Dermed illustreres, at på trods af den langvarige og indgående behandling er Viola fortsat meget påvirket af sin mors mishandling og må momentvis kapitulere i sin kamp for at vinde retten til at styre i sit eget liv. Når der tænkes på Violas anvendelse af sin fuglemetafor, kan Violas rettedhed forstås som præget af til tider at være i et 'åndeligt fængsel'. Hun må ikke bryde sin familiehemmelighed, og hun må ikke svigte sin tro. Det er et voldsomt hæmmende element i Violas udvikling af »menneskelighed«.

Viola gentager hyppigt, at hun ikke kan undvære Karen:

Og det er jo nok der, hvor problemet er for mig nogle gange, fordi hvordan fanden klarer jeg det uden Karen? Og terapeuten kan Viola heller ikke undvære »det er også noget, der er gået op for mig, fordi det er over 30 år, der skal vendes rundt lige pludselig. Og jeg skal jo til at lære alting forfra. Og noget af det, der er blevet klart ... er at jeg er ved at arbejde med mine følelser. Sådan hvad det er jeg består af.

Omend Viola har klare frigørelsesaspirationer, så mister hun fodfæstet for en stund, bliver i tvivl om alt og må til bage til sin »sikre havn« og »tanke op« (jf. Ainsworth, 1991). Det er et afgørende skridt og en kvalitativ forandring i Violas liv, at hun gør brug af disse tillidspersoner:

For nu har jeg jo lært, at der er nogle mennesker, jeg godt kan stole på ... så på den måde kan man jo egentlig sige, at vejen er lagt.

Opsamling

Det indtil nu skildrede udviklingsforløb ser således ud

- 1) *trodsig begejstring over udflytning*
- 2) *eufori*
- 3) *begyndende realisme*
- 4) *angst, kriseprægede tanker og angstfantasier.*

Ved denne økologiske overgang (Bronfenbrenner, 1979) illustreres, at tilvænnning til livet efter institutionalisering kræver tid og indebærer elementer af regression og et forhøjet angstniveau. Adskillelse fra et så komprimeret udviklingsrum, som vi har fulgt nødvendiggør grundig og omsorgsfuld udslusning. Udviklingen er intermedier og kræver et kraftigt sikkerhedsnet.

Et vendepunkt

Da Viola er flyttet hjem til sig selv, er hun i interviewene atter optaget af forholdet til moderen og forbindelsen til den religiøse sekt. Viola påpeger, hvordan hun har været frataget sit selv værd, men ved hjælp af sin psykoterapi er Viola kommet frem til at: »Jeg vil sgu da leve livet«.

Viola nævner nu også for første gang bekendte og veninder, der gradvist fylder mere i interviewene. Viola beretter, at hun har læst de udskrivningspapirer, som blev udfærdiget ved opholdets afslutning:

Jeg kunne slet ikke finde mig selv ... jeg er blevet mere normal ... jeg tænker, hvis det her er livet, så vil jeg have mere af det.

Viola har fået en kæreste, og for første gang er hun i sin forestillingsverden uden sin sikre base Karen. Viola har således kontaktet Karen én gang, da hun fik sin kæreste, men:

Kun den ene gang. Næste gang ... der bruger jeg bare mine veninder. Det rager ikke Karen, det skal hun ikke vide (stille:), hun skal ikke vide, hvad jeg går rundt og laver.

Denne ytring repræsenterer et vendepunkt i Violas udvikling. Som det er dokumenteret, har Viola ikke kunnet tænke på et liv uden støtte fra sin terapeut og Karen. Her viser hun tydelig selvstændighedstrang, og hun tør stole på en veninde i stedet for Karen. Det terapeutiske tilværelsespro-

jekt, der har været indskudt i Violas overordnede tilværelsesprojekt, er aftagende. Viola har påbegyndt en bevægelse mod et civilt socialt netværk frem for det hidtidige professionelle netværk.

En kompliceret adoption

Som tidligere antydet er det svært for Viola at acceptere sin hjemmehos'er. I denne sidste del af min undersøgelse er konflikten eskaleret for Viola:

Den støtte jeg egentlig havde forventet, hun skulle være, det er hun ikke. Og det har jeg så lært at leve med, for så bruger jeg bare mine veninder i stedet for ... hun er så overpædagogisk ... hun er slet ikke nede på jorden ... hun kan slet ikke forholde sig til mig, som er så jordnær.

Der har været adskillige konfliktpunkter, og Viola siger:

Jamen, så tænker jeg bare, at hun er en skide socialpædagog, der ikke har forstand på noget som helst.

Der er to kerne områder i konflikten. Viola er bange for, om denne hjemmehos'er kan hjælpe hende, hvis hun får sine angstanfald. Derudover føler Viola sig ikke respekteret (jf. tidligere):

Hvis det kokser herhjemme ... er hun den der dybest set skal passe på mig ... og det er den rolle, hun rent faktisk skulle have synes jeg ... hun gør sig bedre end mig ... dybest set ser hun mig som en åndssvag kælling, og hun er den kloge ... hun har slet ikke fattet, at jeg er lige så klog som hende, endnu.

I den forbindelse søger Viola tilbage til sin trygge base – Karen. Men hun aflyser sin aftale og taler med sin veninde i stedet for: »Man kan sige, veninden har overtaget lidt Karens rolle«.

Men der er opblødende elementer i Violas rettedhed mod hjemmehos'eren:

Det er pisseirriterende, og det er der hvor jeg gerne vil have sådan en som Karen som kunne sige til mig stille og roligt – ved du hvad, jeg kan se på dig, du har det skidt idag. Kan det være der og derfor ... og der savner jeg det modspil fra hjemmehos'eren ... *men det kan være det kommer altså.*

Håbet som faciliterende faktor

Violas ontologiske usikkerhed aktiveres i relationen til den nye støtteperson. Viola er ambivalent overfor den potentielle tillidsfyldte relation, og hun mister troen på sin egen handlekompetence. Hun frygter, at ang-

sten skal overvælde hende og at der ikke er nogen, der kan redde hende. Denne reaktion vidner om, at Viola er i sin intermediære udviklingsfase. Hun er fortsat igang med at lære livets svære kunst og rystes jævnlige af angst og overbelastning. Men hun har håb om, at det bliver bedre. At psykoterapeuten har været fundamentalt vigtig for Viola bevidner denne delvist retrospektive kommentar:

Jeg var jo så skidebange, når han ikke var der. For helvede mand hvis han døde (diskant), så var jeg sikker på, så døde jeg også. Men det ved jeg godt idag, at det gør jeg jo ikke. Men jeg har da brug for ham, men hvis han ikke er der, nå, men så må jeg jo finde ud af det, men jeg vil allerhelst have, at han er der, men er han der ikke ... så går min verden ikke under.

Viola er stadig involveret i sin behandling, men forsøger at frigøre sig:

Det er vigtigt, at de der sagsbehandlere kommer lidt ud af systemet her, fordi vi skal leve så normalt som muligt ... Lene skal også opleve, at hendes mor har venner, der passer på hende, ligesom alle andre børns forældre har venner ... det er vigtigt for mig at leve et andet liv. Meget at frigøre mig fra det liv, der har med behandling at gøre ... For en dag der er de her jo ikke ... jeg kan slet ikke finde ud af at snakke problemer med Karen mere forøvrigt ... jeg vil meget hellere hygge mig med hende.

Det selvstændige tilværelsesprojekt

På dette tidspunkt begynder Violas selvstændige tilværelsesprojekt forstået som en tilværelse uden behandlerstyring at blive dominerende. Viola retter sig intentionelt mod at leve selvstændigt, og hun udtrykker en selvopfattelse som tiltagende normal, hvilket var hendes overordnede mål. Viola beretter på vitale områder: Kærlighed, moderskab, venskab og dagligliv om tiltagende kompetence i retning af selvkontrol og selvregulering:

Og kan begynde at have lyst til det og ved at blive normal. Forstået på den måde, at bare kunne mærke livet og være tæt på mig selv ... Det er nyt for mig, og det nyder jeg, men samtidig er jeg også bange. Og jeg skal nok finde ud af, at det er ok, at det gør jeg og det er mit liv.

Disse følelser oplever Viola nu, fordi hun er i et fast parforhold. Hun er meget engageret i indretningen af sit hjem:

Jeg gør meget ud af det ... køber nye ting, skifter også meget ud efterhånden ... finder ligeså stille min egen stil.

Om opdragelsen af børnene siger Viola nu:

Noget med, at jeg ser det [livet med børnene] fra en helt anden vinkel. Jeg ser mine børn som små mennesker ... [min mor] har altid opdraget mig til at børn ingen mening har ... så hvordan helvede skulle jeg så kunne acceptere, at de havde en mening? Jeg havde ingen ret til at føle, tænke eller handle ... alt hvad hun sagde eller gjorde, det var lov. Men idag mener jeg at hvis man fratager børnene den ret til at have en mening, så fratager man dem også livet, for så kan de ikke finde ud af det vel? Inderst inde ved jeg jo godt at jeg kan klare det (stille tonefald) alt det jeg ikke har lært derhjemme ...

Livsglæden stiger og den kompenserende erfaring, Viola har gjort sig med omsorg og nærhed i sin relation til henholdsvis terapeuten og Karen, bærer frugt. Viola oplever sig kompetent i forhold til sit liv på de fleste områder. Arbejdslivet er dog undtaget.

Viola har på familiecentret haft mulighed for en vedvarende realitets-korrigerende. Jeg vurderer, at der nu er en positiv dialektik igang (jf. Riegel, 1979). Der er sket en *kvalitativ forandring* i Violas generelle livs-virksomhed.

Efter endnu otte måneder kan Viola berette om fortsatte angstanfald, men hendes kæreste og samlever hjælper hende igennem disse anfald. Også hjemmehos'eren kan nu få lov at hjælpe Viola:

Hun er kommet tættere på ... blevet bedre til at engagere sig i mig. Hun har fået øjnene op for mig som menneske.

Violas veninder bistår hende ligeledes.

Som afslutning på denne casehistorie vil jeg citere Violas udtalelser om sin mor og sin far ved det 11. interviews afslutning – ca. tre år efter hendes indflytning på familiecentret. Disse udtalelser skal illustrere, hvor smertefuld en proces Viola har fortalt om:

Det er klart at jeg savner min (biologiske) mor, det gør jeg sgu tit. Jeg har ikke nogen mor, jeg kan få trøst og vejledning af ... jeg har kun Mads ... til jul håbede jeg, der var gaver fra min mor og far ... men der var ingen ... jeg må se det i øjnene, at det bliver kun ved det ... for så meget elsker de mig sgu ikke.

En dynamisk forklaring

Viola oplever efter tre år, at hun har fået livet tilbage. Viola kan siges at have set sig selv i Karens øjne, hvilket har muliggjort Violas realisering af sit selvstændige tilværelsesprojekt. Hun har oplevet sig emotionelt set

og spejlet. Det er første gang, Viola har oplevet, hvad Winnicott (1965) mener skal ske, mens barnet er spædt 'glimtet i moderens øje'. Viola oplever denne 'spejling' og 'holding' mange år forsinket i et komprimeret udviklingsrum med terapeuten som tredje person i omsorgstriaden (ibid.). Den emotionelle afstemning (Stern, 1985) bliver sat i sving, og momenter heraf overføres til relationen mellem Lene og Viola. I relationen mellem Viola og Anna er det for sent. Spøgelset har været for længe i barnekammeret (Fraiberg et al, 1975). Viola forsøger en intellektuel udgave af denne interpersonelle afstemning, og mishandlingen bliver stoppet. Lene tilkobler sig gradvist, og Viola er igang med en progressiv udvikling. Kun en langtidsundersøgelse kan fortælle slutningen på denne historie.

Viola viser dog, at udvikling af en ontologisk sikkerhed hos voksne omsorgssvigtede børn fordrer bevidstheden om og tilliden til, at der er en sikker havn at vende tilbage til. Det tydeliggjordes, da Viola skulle 'overdrages' til sin hjemmehos'er. Min hypotese er, at Viola har haft en forholdsvis stabil indre arbejdsmodel af Karen som alternativ mulighed i denne svære overgangsfase. Det medvirkede til, at Viola bibeholdt sin livskompetence fremfor at blive overmandet af en invaliderende angst.

Viola har foretaget en indskydelse af et alternativt tilværelsesprojekt nemlig behandlingen, hvilket fremmede realiseringen af hendes overordnede tilværelsesprojekt.

Hun forekom med andre ord positivt overinvolveret i det komprimerede udviklingsrum, hvilket muligvis har været gensidigt, idet jeg mener, Viola har modtaget opmærksomhed, der var 'eines Kindes angepasst' (Ferenczi, 1939). Denne omsorg vurderes at være en afgørende faktor i Karens mulighedsrum som tillidsperson for Viola. Samtidig kan det begrunde, hvorfor Viola havde så svært ved at løsrive sig, og hvorfor hun kan forekomme noget gradios i sin rettethed mod sig selv og sin omverden. Der ses et fortsat behov for spejlende selvobjekter (Kohut, 1990).

En konkret samfundsmæssig deltagelse i form af lønarbejde vil Viola ikke forsøge. Det kan tilskrives, at hun fortsat lader sig styre af sit terapeutiske tilværelsesprojekt. Men hun er tilfreds med det.

Virksom mening

Denne artikel, der i høj grad er båret af de fortællinger Pia, Katja og Viola har givet, skal nu afrundes.

Viola havde ikke selv defineret nogle delmål og dermed konkrete kompetencer, som hun gerne ville udvikle, da jeg påbegyndte min undersøgelse. I løbet af undersøgelsen tegnede der sig følgende kompetenceområder indenfor det overordnede tilværelsesprojekt »at blive normal«: a) At kunne opretholde et parforhold, b) at kunne være en 'god nok mor' for Lene, c) at kunne begå sig socialt uden angst, d) at lære at tackle et

ydre pres – fx uddannelse, e) at acceptere sin voldssomme historie – forældrenes afvisning, f) at lære at tackle angstanfald. Viola ville ikke have et lønarbejde, og hun rettede sig ikke mod at blive fuldtidsmor for Anna.

Disse konkrete kompetencer kunne Viola tilegne sig, fordi hun gjorde behandlingen til et mål i sig selv. I det komprimerede udviklingsrum blev Viola fuldstændig opslugt af *det at udvikle sig* frem for af de konkrete handlemuligheder, hun gerne ville have i sit voksne liv. Dermed overtog behandlingen, der egentlig skulle have middelkarakter i forhold til Violas livsvirksomhed, scenen, og blev målet for Violas bestræbelser og rettigheder. Violas case viser, at denne forskydning kan være nødvendig. Violas overinvolvering bliver hendes redning.

Livet er ikke overlevelse alene. Derfor er det afgørende for en progressiv udviklingsproces, at denne overinvolvering afkobles uden patologiske reaktioner. Det ser ud til, at denne frakobling lykkes via mødet med en alternativ tillidsperson (Mads), der vil engagere sig særdeles vedholdende. I takt med dette engagement ophæves gradvist den illustrerede mål-middelforskydning.

Muligvis vil Viola i resten af sit liv have et delvist terapeutisk tilværelsesprojekt for at kunne overleve. Under alle omstændigheder har hun overtaget nogle normer, som behandlerne har præsenteret hende for, og som giver mening i hendes liv. De er virksomme i hendes liv.

Det er en afgørende konklusion i forståelsen af, hvordan et individ kan foretage en personlig kompetenceudvikling i en behandlingsmæssig sammenhæng. Hun skal have et fundament præsenteret, som hun kan gå ud fra. Og det skal være virksomt.

Viola har således ikke konstrueret en hvilken som helst norm for sin udvikling. *Hun har opdaget og fundet de betydningsmæssige elementer i det komprimerede udviklingsrum, som gav mening for hende.* Udvikling af kompetencer forstået som kvalitative forandringer og fortsatte bevægelser (Riegel, 1979) ses i Violas case, idet hun realiserer flere af de mål, hun sætter sig, og hun oplever behov for og retter sig intentionelt mod yderligere kompetenceudvikling indenfor de ovenfor skitserede områder.

Udviklingsmæssig blokering; person- og kontekstbegrundet

I Katjas case derimod er der hovedsagligt tale om *bevægelser*, og hun udvikler ikke nye kompetencer i den tid, hun opholder sig på centret. Det betyder, at Katja ikke oplever en kvalitativ forskel i sine handlemuligheder, der kan facilitere hendes selvstændige livsvirksomhed. Gang på gang forsøger hun at tilkoble sig en beskytter eller redningsmand, hvilket hvergang mislykkes. Det mest afgørende, Katja opnår, er at fravælge sit fuldtidmoderskab, og dermed viser hun sin omverden, at hun *heller ikke oplever sig tilstrækkeligt kompetent som forælder*. Det kan karakteriseres

som en kompetent handling.

Når Katjas liv i den behandlingsmæssige kontekst sammenlignes med Violas er den helt klare forskel, at Katja aldrig involverer sig i sit behandlingstilbud. Katja blokerede, som Pia gjorde det, for den udviklingsmæssige støtte og de tilknytnings- og omsorgsmuligheder, der blev tilbudt. I denne konklusion skal ikke ligge en værdisætning. Det er dokumenteret, at Pia oplevede et dominerende behov for at tilkoble sig sin kendte kammeratskabsgruppe. Det er ligeledes dokumenteret, at Katja oplevede en social overeksposering, ligesom hendes berettigelse på stedet var diskustabel, idet hun havde fravalgt sit fuldtidsmoderskab.

Nedenfor skal Katjas boomerang-udvikling belyses nærmere.

Det illusoriske tilværelsesprojekt

I Katjas case »Boomerang-udvikling« er fænomenologien og den intentionelle kategori fraværende, og der er ikke tale om intermedier udvikling. Dette opleves ikke nødvendigvis utilfredsstillende for det pågældende individ. Casen viser også, at det overordnede tilværelsesprojekt »en ganske almindelig familie« – omend det umiddelbart kan synes et konstruktivt mål at stræbe efter – kommer til at blokere for en tilsyneladende nødvendig involvering i det behandlingsmæssige projekt (som Katja verbalt accepterede). Katja griber ikke chancen for at opøve kompetencer i sit voksenliv. Hun undviger og flygter, og der kan kun ses sporadiske behov for kompetence udvikling indenfor de tilbudte rammer. Der er opstartet en negativ dialektik mellem en illusorisk rettethed mod såvel et overordnet tilværelsesprojekt som et middelbart behandlingsmæssigt projekt, fordi Katja heller ikke realiserer sit overordnede tilværelsesprojekt, der vedbliver at være illusorisk. Hun magter det ikke, men engagerer sig heller ikke i den nødvendige kompetenceudvikling. En vægtig begrundelse er, at Katja ikke retter sig intentionelt mod de udviklingsmuligheder, hun præsenteres for. Katja har tilsyneladende ikke noget for med sig selv (jf. Bertelsen, 1994a) i positivt defineret forstand. Hun undgår kompetenceudviklende udfordringer – som de tilbydes i den *pågældende behandling*. Den nødvendige intermedier udvikling i en behandlingsmæssig sammenhæng kræver med andre ord, at det pågældende individ har et behandlings- og udviklingsprojekt for med sig selv (jf. Bertelsen, 1994a). Det har Katja ikke, og hun ekspliciterer flere gange, at hun ikke oplever nogen form for udvikling.

Efter disse personaliserende betragtninger må Katjas og Violas betingelser kort nævnes. Viola modtog et økonomisk beløb, der muliggjorde, at hun havde en konkret sammenhæng at rette sig mod, når hun forestillede sig livet efter udslusningen. Katja havde hverken konkrete ønsker eller nogen ny kontekst at se frem til. Viola ytrede et konsistent håb og en vilje til forandring. Katja tilpassede sig og flygtede på trods. Hendes håb blev ytret sporadisk og med et illusorisk præg (jf. den præmature hjemflytning).

Behandlingens indskudte projekt – realitet eller behændigt analytisk greb?

Afslutningsvist skal jeg konkludere i forhold til den personlige relation mellem behandler og klient. I Violas case bliver det klart, at Viola modtager en omsorg der giver hende en kvalitativ ny erfaring med tillidsfyldte relationer, hvilket muliggør håbet – og udviklingen af mere eller mindre selvstændiggjorte livskompetencer. Men det sker ikke i Katjas case, omend Katja også har mulighed for at knytte sig til sin omsorgsperson. Katja oplever ikke behandlingen som et indskudt projekt og hun er mod slutningen af undersøgelsen præget af en ambivalent tilknytning (Ainsworth et. al. 1978) til Liv, men også til institutionen som helhed. Dette udmøntes i frakobling frem for den her påviste nødvendige intermediære udvikling. Katja kan ikke siges at opleve den nødvendige emotionelle optankning (Bowlby, 1988) under sit ophold på centret. Hun er i perioder venlig stemt, men Katja oplever ikke fundamental tillid (Erikson, 1971). Katja forekommer at rette sig periodevist mod tilknytning, men en tentativ konklusion er, at hun ikke oplever sig empatisk spejlet, hvilket kan perspektivere de gentagende frakoblinger. *Med disse hypoteser må en boomerang-udvikling i et komprimeret udviklingsrum tilsyneladende forstås i sammenhæng med, at det behandlingsmæssige indskudte projekt er fraværende.*

I Pias case illustreredes blandt andet en manglende målafstemning og en manglende emotionel afstemning mellem Pia og institutionen/ de enkelte behandlere. Pias umiddelbare skintilpasning og ambivalens besværliggjorde mødet mellem hende og den enkelte behandler.

Pia foretog ikke den tilsyneladende nødvendige mål-middel forskydning og rettede sig primært intellektuelt mod sit behandlingstilbud. Pia fastholdt et tredje tilværelsesprojekt: Undgåelsesprojektet. Det er forståeligt set i lystet af hendes barndoms og ungdomshistorie (jf. Asper, 1994; Balint, 1968; 1994). En intellektuel rettedhed mod et udviklingsprojekt som dette er ikke tilstrækkeligt, og behandlingen opleves muligvis som stempling. Pias case viser, hvordan en *negativ dialektik* fortsættes, bl.a. fordi mistilliden til andre mennesker udmøntes i et misbrug, der bliver en art tryk base, men som samtidig udelukker de tilbudte og alternative tilknytningsmuligheder, der i Violas case viste sig at være helende, ligesom de kan muliggøre en reel *livskompetence udvikling* i en behandlingsmæssig sammenhæng.

Bowlby (1951) skriver: »Denne bestandige evne til forandring betyder, at man på intet tidspunkt i sit liv er uimodtagelig for gunstig påvirkning«. Efter den her præsenterede undersøgelses resultater vil jeg tilføje: »Forudsat man retter sig intentionelt imod såvel forandring som gunstig påvirkning og oplever forandring – for eksempel udmøntet i kvalitativt nye kompetencer – kan der tales om udvikling«.

EFTERSKRIFT

Mit arbejde med denne undersøgelse har været særdels involverende, og jeg har udviklet stor respekt for såvel Katjas som Violas kampe med at finde en plads i deres eget liv. Pia mødte jeg så få gange, at det ikke lykkedes at opbygge en relation som tilfældet var med de to andre kvinder. Flyvbjerg (1994) plæderer for, at man kan hente gode, indsigtsgivende og videnskabelige bidrag ved at studere enkeltcases meget nøje. Det har været én blandt flere motivationelle faktorer for mig i dette langvarige og grundige studie. Der er dog ingen tvivl om, at der er et fjerde subjekt, som har udviklet kompetencer undervejs i denne proces – nemlig artiklens forfatter. Jeg har påvirket mine undersøgelsessubjekter, ligesom de har påvirket mig. Derfor er mine konklusioner muligvis også et resultat af, at jeg efter den langvarige og dybdegående kontakt afslutningsvist bedre kan se, hvad der for Pia, Katja og Viola har været synligt længe.

NOTER

1. Det vil sige uden indblanding fra det offentlige behandlernetværk.
2. Katjas børn er anbragt på en døgninstitution, der ligger ved siden af familiecentret.
3. På dette felt er der overensstemmelse mellem både Pias, Katjas og Violas udgangsposition ved deres indflytning på Familiecentret.
4. Som det blev klart var Katjas interview præget af hendes til tider meget dramatiserende fortællestil.

REFERENCER

- AINSWORTH, M.D.S. (1969): Objectrelations, dependency: A theoretical review of the infant-mother relationship. *Child Development*, (40), No. 3.
- AINSWORTH, M.D.S & BOWLBY, J. (1989): An Ethological Approach to Personalisty Development. *American Psychologist*, vol. 46. No. 4, 333-341.
- AINSWORTH, M.D.S. & BOWLBY, J. (1991): Attachment and other affectional bonds across the life cycle. I: Parkes, C.M., Stevenson-Hinde, J., Harris, P. (eds.) *Attachment across the life cycle*, London: Routledge.
- ASPER, K. (1994): *Følelsesmæssige forladthed og ny terapi*. Gyldendal, 1987.
- BALINT, M. (1968): *The Basic Fault*. Tavistock Publications.
- BALINT, M. (1994): *Grundbristen – terapeutiske aspekter af regression*. København: Hans Reitzels Forlag, A/S.
- BERTELSEN, P. (1994a): *Tilværelsesprojektet – Det menneskelige niveauer belyst i den terapeutiske proces*. København: Dansk psykologisk Forlag.
- BERTELSEN, P (1994b): Kernen i det menneskelige tilværelsesprojekt er rettetheden mod rettetheden – et forsøg på at besvare udviklingspsykologiens to spørgsmål: hvad og hvordan. Neuman, a. (red.): *Det særligt menneskelige – udviklingspsykologiske billeder*, pp. 158-219.
- BOWLBY, J. (1988): *En sikker base*. Det lille forlag, København, 1994.
- BOWLBY, J. (1973): *Separation, Anxiety and anger. Attachment and Loss: Vol. 2*. Penguin books

- BOWLBY, J. (1991): Postscript. I: Parkes, C.M., Stevenson-Hinde, J., Harris, P. (eds.) *Attachment across the lifecycle*, Routledge, London.
- BRODÉN (1989): *Mor og barn i ingenmandsland – Intervention i spædbarnsperioden*. Hans Reitzels Forlag, A/S, København.
- BRONFENBRENNER, U. (1979): *The ecology of human development*. Cambridge, Mass. Harvard University Press.
- FERENCZI, S. (1939): Kinderanalyse mit Erwachsenen (orig. Published, 1931): I: Ferenczi, S. *Bausteine zur Psychoanalyse*, Vol. 3, 491-510, Bern: Hans Huber.
- FLYVBJERG, B. (1994): *Rationalitet og Magt (I) – Det konkrete videnskab*. København: Akademisk Forlag (1991).
- FOG, J. (1992): Case-historien. Fog, J. & Kvale, S, (red.): *Artikler om interviews*. Center for kvalitativ metodeudvikling, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet.
- FOG, J. (1995): *Med samtalen som udgangspunkt*. Akademisk Forlag, København.
- FRAIBERG, S. et al. (1975): Ghosts in the nursery. *J. Am. Acad. Child Psychiatry*, 14, pp. 387-421.
- GIORGI (1985): *Phenomenology and Research*. Pittsburgh: Duquesne University Press.
- KARPATCZOF, B. (1989): *Galskaben, Psykiatrien og virksomhedsteorien*. I: Hede-gaard et al. (red.): *Et virksomt liv – Udforskning af virksomhedsteoriens praksis*, Aarhus Universitetsforlag, pp. 104-123.
- KARPATCZOF, L. & KARPATCZOF, B. (1996): Regressiv omsorg og korrektiv tilknytning. *Psyke & Logos (17)*, Dansk Psykologisk Forlag, København, pp. 285-316.
- KERNBERG (1976): *Objectrelation theory and clinical Psychoanalysis*. New York: Jason, Aronson.
- KERNBERG (1992): *Borderline og psykodynamisk psykoterapi*, København; Hans Reitzels Forlag, A/S (1989).
- KILLÉN, K. (1993): *Omsorgssvigt er alles ansvar*. København: Hans Reitzels Forlag, A/S (1991).
- KILLINGMO, B. (1988): *Den psykoanalytiske behandlingsmetode – prinsipper og begreper*. Oslo: Universitetsforlaget.
- KOHUT, H. (1990): *Selvets Psykologi*. København: Hans Reitzels Forlag, A/S (1977).
- KVALE, (1984): The Qualitative Research Interview – a Phenomenological and a Hermeneutical Mode of Understanding. *Journal of Phenomenological Psychology an Humanities Press*. Vol. 14, pp. 171-196.
- KVALE, S. (1996): *Interviews – An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. USA: Sage Publications, Inc.
- LEONTJEV, A. (1983): *Virksomhed, Bevidsthed og Personlighed*. Sputnik/Progress, København (1977).
- MAIN, M., KAPLAN, N. & KAPLAN, C.C. (1996): *Adult attachment Interview*. Unpublished manuscript, Department of psychology, University of California, Berkeley.
- MAIN, M. & SOLOMON, J. (1990): Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented. I: Greenberg, M.T., Cichetti, P., Cummings, M. (Eds.): *Attachment in the preschool years, Vol. 1, Chicago: University & Chicago press*.
- MATHIASSEN, C. (1997): »Men det er ikke med hele hjertet jeg svarer« – *Menneskelig udvikling belyst gennem 3 cases*. Specialeafhandling v. Københavns Universitet.
- NYGREN, P (1995): *Profesjonelt barnevern som barneomsorg*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- RIEGEL, K.F. (1979): *Foundations of dialectical psychology*. New York Academic Press, Inc. a Subsidiary of Harcourt Brace Jovanovich, Publishers.
- RYGAARD, N.P. (1993): *Tidlig frustration – selvorganisering hos svært belastede børn*. Munksgaard.

- SPINELLI, E. (1994): *Demystifying Therapy*. London: Constable.
- STERN, D. (1991): *Barnets Interpersonelle Univers*. København: Hans Reitzels Forlag, A/S (1985).
- VYGOTSKY, L.S. (1978): *Mind in Society – The Development of Higher Psychological Processes*. Cole et al. (Eds.), Harvard University Press.
- VYGOTSKY, L.S. (1971): *Tænkning og Sprog 2*. København: Hans Reitzels Forlag (1934).
- WINNICOTT, D. W. (1990): *Leg og virkelighed*. København: Hans Reitzels Forlag (1971).
- WINNICOTT, D.W. (1965): From Dependence Toward Independence in the Development of the Individual. I: *The maturational processes and the facilitating environment*. London: The Hogarth Press Ltd. (1963).
- YIN (1994): *Casestudy Reseach – Design and Methods*. USA: Sage Publications.